ՄԵՌԵԼՆԵՐՆ ԱՆՈՆՔ ԵՆ, ՈՐՈՆՑ ՀԱՄԱ
ՄԵՆՔ ՄԵՌԱՆՔ... ՍԻԱՄԱՆԹՈ

ՆԵՐԿԱՅ

ԱՐՇԱԽԻՐ ՇԻՐԱԿԵԱՆ

Հերոսը՝ որ Հռոմի եւ Պերլինի մէջ զգետնեց երկու մարդակերպ գազաններ:

«NERGA» (PRESENTE) • AÑO IV Nº. 44-45 • Enero-Febrero 1965

-D HIS
BAHV
1965

ԽԱՋՈՒԱԾԻՆ ՄԱՀ ԶԿԱՅ
ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

535

DESTAQUE SU PERSONALIDAD
CON EL **nuevo**
CINTURON
Imperial

Con sus iniciales...!

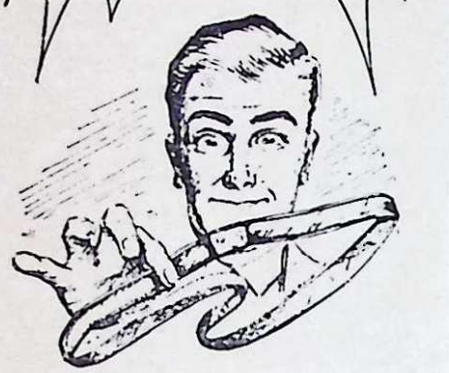

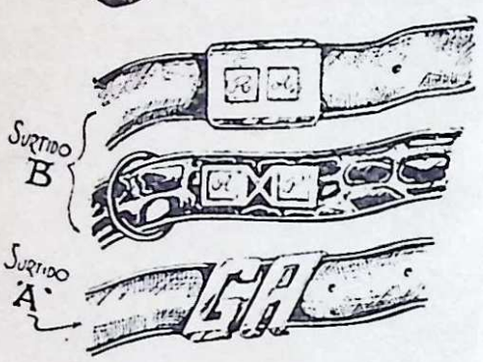

Cinturones

IMPERIAL

DE

AGOP PALAS

LARREA 389
3 PISO
T. E. 48-8533
BUENOS AIRES

Eneka Argentina

Sociedad Anonima I. C. F. e I

- IMPORTACION
- EXPORTACION
- REPRESENTACIONES
- FINANCIACION
- RADIO - TELEVISION
- ACCESORIOS

Eneka

TUCUMAN 299 - BUENOS AIRES (Rep. Argentina)
T. E. 31-3363 — 32-9539 Cables "ENEKAR" Baires.

Դ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 44-45 ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1965

ՆԵՐԿԱՅ

"NERGA" (PRESENTE!")
PERIODICO ARMENIO MENSUAL
Reg. Nacional de la Prop. Intelectual 782788 - 4-10-63
Año IV, Nos. 44-45 Enero-Febrero de 1965

DIRECTOR
V. BAHADRIAN
SARMIENTO 2615
T. E. 48 - 9645
BUENOS AIRES

Տարեկան Բաժնեգին
Արժանթին փ. 300
Արտասահման Տլ. 3

ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Ահաւոր Փլուզումին Յիսնամեակը համայն հայ կեանքի մէջ դառնալու է մեկնակէտը նոր մտայնութիւններ, առողջ բարոյական հիմեր, նոր գործելակերպեր որդեգրելու եւ՝ համահայկական իրագործումներու հանգրուան մը:

Մեծ ցեղասպան Թալէաթի նախատեսութիւնները չիրականացան: Ոչ կրցաւ բնաջնջել, ոչ ալ մուրացիկներու, կօշիկ ներկողներու հաւաքականութեան մը վերածել մեզ: Դարաւոր հալածանքներու մէջ թրծուած հայը գիտցաւ իր անհատական կեանքը կազմակերպել եւ հասնիլ նախանձելի դիրքերու: Մասամբ կազմակերպուեցաւ նա՛եւ հաւաքական կեանքը, սակայն ոչ այնպիսի ձեւով մը, որ կարենայինք տոկալ աստանդական կեանքի պայմաններուն: Երակարատեւ պանդխտութիւնը յաղթահարելու համար հաւաքական լուրջ իրագործումներ չկրցանք արձանագրել: Յիսնամեակի առթիւ անհրաժեշտ է այս ուղղութեամբ մտածել առաւելապէս: Հատուցումներու խնդիր, հողային հարց խիստ կնճռոտ եւ բարդ գործեր են, որոնց համար դժբախտաբար ամենադոյզն նախապատրաստական աշխատանքներ չկրցանք կատարել անցնող տասնամեակներու ընթացքին: Աղմուկ, մեծխօսիկութիւններ, փոխադարձ վարկաբեկումներ եւ նոյնիսկ արնահեղութիւններ: Ահա մեր ընդհանրական, համահայկական կեանքը անցնող շրջանին յատկանշող բառեր: Ոչ մէկ լուրջ, անկեղծ փորձ քով քովի գալու եւ իրար հասկնալու, ոչ իսկ ապաքաղաքական հարցերու շուրջ, ինչպիսին է կրթական գործը:

Ըսած ենք այլ առիթներով ալ. Հայ Սփիւռքը դժբախտաբար ժամանակաւոր երեւոյթ մը չեղաւ: Տակաւին երկար ժամանակ ստուարաթիւ հայեր պիտի ապրին օտար երկիրներու տակ: Տո-

կալու համար հրամայողաբար անհրաժեշտ է, որ հատուածական, անհատական ճղճիմ նկատումներն ու փառասիրութիւնները,– դուն ըսէ՛ ունայնամտութիւնները,– պէտք է տեղի տան համահայկական, ընդհանրական մտահոգութիւններու առջեւ: Արմատական միջոցներ ձեռք առնելու ենք, սրբագրելու համար սարսափելի երկարատեւ դարերուն անիծեալ ժառանգը եղող թերութիւնները, եւ դառնալ դէպի Սասունցի Դաւիթի դիւցազնավէպը հիւսող հարազատ հայ ժողովուրդի անխարդախ, պարզունակ, ճշմարտասէր եւ գերազանցապէս անկա՛խ, խրո՛խտ նկարագրին: Տակաւ հարկ է հետեւողական, ծրագրուած աշխատանքով մշակել եւ զարգացնել մեր մէջ, իրերօգնութեան, համադործակցութեան եւ հաւաքաբար աշխատանքներ կատարելու ոգին:

Սփիւռքի պահպանումն ու աճումը պայմանաւորող ինքնասրբագրման, վերանորոգման աշխատանքներու խարիսխը մեր դպրոցներն են: Դժբախտաբար ցարդ չատ թեթեւ վերաբերմունք ունեցած ենք մասնաւորապէս նկարագրի կազմութեան ուղղակի եւ անուղղակի կերպով ազդող գործօններու նկատմամբ: Խիստ ցաւալի է հաստատել, որ ցարդ մեր վարժարաններուն մէջ կը մշակուին ազգային դարձած ինչ ինչ թերութիւններ, փոխանակ սրբագրուելու:

Տարագրութենէն յինսնամեակ մը յետոյ, մեր կրթական գործը օրինակելի կերպով կազմակերպելու համար այլեւս նիւթական ժուռարութիւններու հարցը գրեթէ ամբողջութեամբ վերցած է: Եթէ կան դեռ ժուռարութիւններ, առանք պարզապէս արդիւնք են մեր թափթփածութեան, ողորմելի անկազմակերպութեան:

Կրթական գործին զարգացման նոր եւ մեծ կշիռ ունեցող ազդակներ եկան աւելնալու վերջին տարիները: Հ. Բ. Ը. Միութեան, Կրթական Հիմնարկութեան եւ Պէյրութի «Համազգային» ընկերակցութեան վրայ աւելցաւ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը, որ տարուէ տարի աճող գումարներով կը մասնակցի Սփիւռքի կրթական գործի վերելքին: Հիմնարկութիւնը կու տայ բոլորին, առանց խտրականութեան, միաժամանակ դառնալով հայութիւնը իրարու զօդող, միացնող ազդակ մըն ալ: Հանճարեղ Հայորդիին Հիմնարկութեան կրթական գործին բերած նպաստը, համեմատելով դրամագլուխին մեծութեան եւ միջազգային օտար հաստատութիւններու ըրած յատկացումներուն, փոքր գտնողներ կան: Սխալ է մեր կարծիքով այս ձեւ դատելը: Ստացուած նպաստը համեմատական է, եթէ ոչ աւելի, մեր կազմակերպչական կարողութեան, եւ զայն առաւելագոյն չափով

արդիւնաւորելու ընդունակութեան: Տարագիր հայութիւնը եթէ դիտնայ դէթ կրթական գործին շուրջ իրերհասկացողութեան գալ, քանի մը տարին անգամ մը համահայկական համագումար մը կազմակերպելով, լրջօրէն քննելու, դասաւորելու համար կարիքները եւ ներդաշնակելու ճիգերը, կը կարծենք թէ Սփիւռքը եւ թէ Կիլպէնկեան Հիմնարկութիւնը աւելի գումարներ կը տրամադրեն կրթական գործին:

* * *

Սփիւռքի պահպանման նպաստելու կոչուած է նոյնպէս մեր Հայրենիքի կառավարութեան հոգածու, անխտրական ոգին ընդ-սփիւռքի հանդէպ: Նոր ժամանակներու բերումով Հայրենիքը տակաւ սկսած է դառնալ «Ամենայն Հայոց Կառավարութիւն»: Յիսնամեակի այս տարուան Հայրենիքի նուէրը կարելի է նկատել Սփիւռքահայութեան դասագիրքերը, որոնցմէ օրինակներ հասած են մեր դպրոցներուն: Մեր տրամադրութեան տակ ունինք Դ. դրդ. դասարանի ընթերցանութեան դասագիրք մը, դեղեցիկ տպագրութեամբ, կարծր կողքով եւ էականը՝ հին ուղղագրութեամբ:

Հայրենիքի այս տրամադրութիւնը որպէսզի արդիւնաւոր դառնայ, կրկին անհրաժեշտ է համազգային դէթ կրթական կեդրոնական Մարմնի մը գոյութիւնը, որ կարենայ համայն Սփիւռքի կարիքները, տեղական պայմանները ուսումնասիրուած կերպով ներկայացնել պետական պատկան մարմիններուն:

Կազմակերպուելու, մեր բոլոր ուժերը – խմացական, նիւթական, բարոյական – համադրելու եւ իմաստուն կերպով օգտագործելու նոր ժամանակաշրջանի մը սկիզբը պէտք է դարձնել լուսապսակ նահատակներու, հերոսներու ոգեկոչման Յիսնամեակը: Ա՛յսպէսով լաւագոյնս յարգած կ՛ըլլանք նահատակները եւ համբայ հարթած՝ վաղուան նուաճումներուն՝ ազգային երազներու իրականացման:

ՀԱՅԸ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻ...

Հայը պիտի ապրի, հակառակ դահիճներուն, եւ հակառակ իր առիւծի աչքին խտակ բռնսած կորեկին: Հայը պիտի ապրի ժողովուրդներու նիւթազօդ շղթային մէկ ոսկի օղակն ըլլալու համար: Ա՛յս է մեր բոլորին յոյսը, յոյս մը, զոր մուրճով կոեցինք, ինչպէս մեր պապերէն մէկուն նիզակը, որ նպատակին կը դիմէր օդին եւ արեւուն մէջ երգեկով:

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ՆԱՓՈԼԷՈՆԻ ՄԱՀԸ

Բոլոր տեսանելի աշխարհներէն հեռու, Ատլանտեանի ալիքներէն ծեծուած, մենաւոր ապառաժ մը կայ, Սէնթ–Հէլէնի անլիծապարտ կղզին է ան:

Դեռ դար մը չէ անցեր այն օրէն – 16 Հոկտեմբեր 1815 – երբ հոն կը բանտարկէին հին ու դիւցազնական աշխարհի մը մեծագոյն ներկայացուցիչը, վերջին կիսաստուածը, կայսրը ինքը:

Ու որպէսզի փախուստի ամէն հաւանականութիւն անկարելի ըլլար, առագաստանաւեր նոյն ապառաժին վրայ կը նետէին անգլիական ամբողջ բանակ մը՝ իր թնդանօթներով ու զրահաւորներով, ինչպէս նաեւ տխրահռչակ կառավարիչ մը՝ Հուտսօն Լաու:

Այս պզտիկ մարդուն պաշտօն տրուած էր հրամայել անո՛ր՝ որ ամբողջ աշխարհին կը հրամայէր: Այսպէս, ահագին ովկիանոսի մը մէջ կորած այս երկու մարդերուն միջեւ, տառմներուն ամենէն եղկելին կը խաղցուէր:

— Զօրապետ Պոնաբա՛րթ... կը հրամայէր Հուտսօն:

— Ես կայսր Նափոլէոնն եմ, կը դոչէր այս վերջինը, կայսր Նափոլէոն, կը հասկնա՞ք, Պարո՛ն: Յիմարութիւն ու նախատինք է զիս այլապէս անուանել: Օր մը երբ Անգլիա դադրի դոյութիւն ունենալէ, մարդկութիւնը ե՛ւ զիս պիտի անուանէ Նափոլէոն կայսր...:

Ու վանդակին մէջ բանտուած առիւծի մը պէս՝ որ երկաթի ճողերով կ'անհանգստացնեն, Նափոլէոն իր խուցին մէջ կը բանտուէր· չարաթներով, ամիսներով, տարիներով մութ անկիւն մը կծկատած, վարագոյրները կը փակէր, ինքզինքը պատէ ի պատ կը նետէր, զինուորական նեղ անկողնի մը մէջ կ'երկարէր, աչքերը չէր կրնար գոցել, կը հիւծէր, կը սպառէր, կը մեռնէր:

10 Հոկտեմբեր 1818ին, իր պահակներէն անգլիացի սպայ մը հետեւեալ առղերը կը գրէր Հուտսօնին·

«Այսօր կրցայ նշմարել զօրապետ Պոնապարթը, դիակի մը գոյնն ունի, ու վհուկի մը կը նմանի»:

Կէօթէ կ'ըսէ· «Մարդս կ'ապրի ա՛յնքան երկար, որքան չմեռնելու հաստատ կամքն ունի»:

Ու Նափոլէոն, ա՛ր չէր ուզեր ապրիլ:

Ինդրեր էր որ Եւրոպայէն զարգացած քահանայ մը ղրկեն իրեն՝ որպէսզի իր կասկածները փարատէր, հոգի՛ մը, հաւա՛տք մը անմահութի՛ւն մը, կառչելիք բա՛ն մը ցոյց տար իրեն...: Որովհետեւ այս մարդը որ զահեր զահերու վրայ, թագեր թագերու վրայ ու երկիրներ երկիրներու վրայ բարդած էր՝ հիմա սարսափով կը տեսնէր որ ամէն բան կը խուսափէր իր ձեռքէն, նոյնիսկ իր անունը, իր կինը, իր զաւակը...:

Իրեն ղրկեցին անդրադէտ, անդամալոյծ, խուլ ու դրեթէ խօսելու անկարող քահանայ մը, Ապպէ Վիննեալի, ինչպէս նաեւ երիտասարդ, անհաւատ ու թեթեւաբարոյ բժիշկ մը, Տոքթ· Անթօմաքի:

Նափոլէոն այնքան աւելի յարգեց առաջինը, որքան արհամարհեց երկ-

րորդը: Իր սարսափելի տառապանքին մէջ գետինները կը տապլտկէր «ոճրագո՛րծ, ոճրագո՛րծ» պոռալով:

Օրերով, շաբաթներով, ամիսներով կը փսխէր, կարմիր կը փսխէր: Անչարժ ու սարսափահար պառկեր էր երկաթէ նեղ անկողնի մը մէջ, իր բոլոր պատերազմներուն անկողինը՝ որուն չորս անկիւններուն վրայ չորս արծաթէ արծիւներ կը հսկէին, բայց ի զո՛ւր, որովհետեւ մահը մտեր էր, հոն էր արդէն, անմահին վրայ...:

Մարմինը երթալով կը սառէր: Երբեմն երբեմն ջերմը մահասարսուռ թօթուըտուք մը կը պատճառէր իր դիակնացած մարմնին վրայ. այնատեն պաղ քրտինք մը մածուցիկ կը դարձնէր իր թաւիանոյիկ մորթը: Ձեռքերն ու ոտքերը երկաթէ ձողերու պէս սառն ու անշարժ էին: Որովայնը կ'ուռենար, կ'ուռենար: Իր առասպելային ժժդունութիւնը այժմ զարհուրելի կանաչութիւններ կը ստանար: Զոր հազ մը անդադար կը ցնցէր իր կոկորդը: Հոգեվարքն էր այս...:

Շաբթուան մը տառապանքէն վերջ, Նափոլէոն կանգնեցաւ, կտակը ուղեց, կարդաց, բոցը նետեց, նո՛ր մը պիտի գրէր:

Սակայն մահուան գալարումները սկսան դարձեալ բզքտել իր փորոքիքը: Փսխուքը սկսաւ, անկարելի, անդադրում, անվերջ, արիւնի տաք-տաք ու սեւ-սեւ պատառներով: Փորը նորէն կ'ուռենար, կ'ուռենար:

Զարհուրելի տանջանքներու չաբաթէ մը վերջ, իրեն չուրջը վայրկեանէ վայրկեան մահուան կը սպասէին. Նափոլէոն վե՛ր կանգնեցաւ, իր ցաւերուն վրայ իշխեց, իր ճղնաժամային պայքարը դադրեցուց, իր մահուան հետ երիք ժամու զինադադար մը կնքեց...:

Ու զերադոյն վերացումի մը մէջ գրեց իր համբաւաւոր կտակը: Նախ յայտարարեց որ հակառակ իր կասկածներուն՝ իր հայրերուն կրօնքին մէջ կը մեռնէր: Յետոյ մխիթը սաւառնեցուց փարիզ «իր ժողովուրդին, որ ա՛յնքան կը սիրէր. ու Սէնի ափերուն վրայ թաղուելու իր կամքը արձանագրեց:

Յետոյ սկիտը թռաւ դէպի իր միամօր զաւակը, միակ յոյսը, միակ ժառանգորդը իր հիմնած անծայրածիր պետութեան. տասնամեայ դողդոջ մանուկ մը...: Որո՞ւ պաշտպանութեան յանձնել զայն, ո՞վ կրնար աւելի լաւ խնամել զաւակ մը քան իր մայրը: Բայց Նափոլէոնի աքսորէն ի վեր՝ աչխարհի թագուհին, թշնամի բանակէն չիլ զօրականի մը հետ ամուսնացեր էր արդէն...:

Նափոլէոն զողաց. աչքերուն մէջ ահաւոր արցունք մը փայլատակեցաւ չանթի մը պէս: Ցիշեց թէ ի՛նչպէս իր ձեռքով աչխարհի ծանրագոյն թագն էր դրեր այդ կնոջ գլխուն. յիշեց թէ ի՛նչպէս իր թեւերուն վրայ կը կրէր իր վարդագոյն մանուկը որ Հռոմի թագաւոր կը ծնէր...: Ու ինք որ Հռենոսէն մինչեւ Նեղոս, ու Ալպեաններէն մինչեւ ձիւնապատ Ռուսաստանը, բոլոր պարանքներն իրեն պալատ ըրած էր ու բոլոր թագաւորներն իրեն մանկլաւիկ, նայեցաւ իր չորս խաւար պատերուն, նայեցաւ իր չուրջի սարսափած մարդերուն, ու լացը զսպելով գրեց.—

«Մինչեւ վերջին վայրկեանս ամենէն խաղցր զգացումները պահեցի կնոջս հանդէպ. կը խնդրեմ իրմէ հսկել որդւոյս վրայ...»:

Ու իր զաւկին կտակեց բոլոր ինչ որ ունէր մտերիմ,— իր մարմնին չափիկները, իր ձիուն սանձն ու թամբը, Աւսդէրլիցի սուրը, ու իր պատերազմական անկողինը, որ նաեւ իր գերութեան ու հոգեվարքի անկողինն եղաւ:

Բայց պաղ քրտինք մը սկսաւ դարձեալ ողողել իր մարմինը, դալարումները սկսան... մահուան զինադադարը աւարտեր էր: Բայց կայսրը ճիգ մըն ալ ըրաւ, վերջին կամք մըն ալ յայտնեց իր որդւոյն համար.—

«Թող իմ զաւակս չփորձէ իր հօր մահուան վրէժը լուծել, թող դաս մը առնէ իր մահէն, թող կռուասէր կայսր մը չըլլայ...»:

Խեղճը չէր կրնար գուշակել որ Արծուիկը երբեք Արծիւ պիտի չըլլար, ու իրմէ քանի մը տարի վերջ՝ Շէնամիներու ձեռքին մէջ պիտի մեռնէր գերութենէ ու թոքախտէ...:

Փսխուքները վերսկսան, սեւ ու թանձր: Իր սիրտը՝ որ արդէն միշտ ալ տկար ու դանդաղ էր ի ծնէ՝ այժմ բոլորովին անլսելի էր: Շունչը խզուեցաւ, խեղդուեցաւ: Վերջն էր այս:

Սակայն վերջի՛ն կարգադրութիւն մըն ալ կը մնար, թաղո՛ւմը:

Ու իր սալսաւիելի ցաւերուն մէջ գրեց իր վերջին նամակը իր պահապան Հուտսօնին.

«Պարո՛ն կառավարիչ,

«Պատիւ ունիմ ձեզի յայտնելու թէ Նափոլէոն կայսր մեռաւ, երկար ու ցաւագին հիւանդութենէ մը վերջ...»:

Հուտսօն, նոյն միջոցին, կղզիին չուրջ թնդանօթաձիգ նաւերը կը փութացնէր, որպէսզի մեծ աքսորականը չփախչի:

Բայց Նափոլէոն իր ճգնաժամային զառանցանքի չրջանին մէջն էր արդէն: Գիշերն յանկարծ ներքին փոթորիկէ մը արթնցած՝ տուն կուտար վէրսայլի վերաշինութեան նոր յատակագիծ մը, զոր կը կոչէր Առաջին Անրջանիֆ. ու Ֆրանսայի զօրակոչութեան նոր ծրագիր մը՝ որ կ'անուանէր Երկրորդ Անրջանիֆ...:

Իր սիրական ձիով մղոններո՛վ երկիրներ կտրել կ'ուզէր, երբ յանկարծ խօսքըմեռաւ բերնին մէջ...: Մերունի քահանան սկսաւ արդէն իր աղօթքը թագաւորին գլխուն վրայ, բայց ան դարձեալ բացաւ իր աչքերը:

«Զաւկիս կը կտակեմ Աժաֆիոյի տունս՝ իր կալուածներով, Սալինի երկու տուներս՝ իրենց պարտէզներով, Աժաֆիոյի ամբողջ հողերս... զաւկիս կը կտակեմ...»:

Այս կալուածները երեւակայական էին միայն: Սակայն հոգեվարքը դեռ նոր չաբաթ մըն ալ կ'երկարէր:

1821, 4 Մայիսի գիշերը վերջին երկու բառեր ալ արտասանեց, իր երկու սիրելի բառերը. «Ֆրանս... բանակ...»: Ու նոյն վայրկեանին անկողնէն յատկեց, գալարուելով գետնին վրայ սկսաւ սողալ ու այնքա՛ն ուժով վախթուեցաւ իր միակ բարեկամին Մօնթոլօնի կոմսի վզին, որ հազի՛ւ բռնի կեր-

պով կարելի եղաւ զայն բաժնել ու պառկեցնել անկողնին մէջ։ Վերջին դիւցազնին վերջին ցնցումն էր այս։

Յետոյ աչքերը յառեցան, սառեցան. ծնօտը բացուեցաւ, ինկաւ. մահուան խլրտուկը սկսաւ։ Քահանան իր աղօթագիրքը նորէն բացաւ, բոլոր ներկաները ծնրադրեցին գլխաբաց։ Սպասաւոր մը կը պահէր միայն, զոր լեարդի հիւանդութիւն մը անկողին կը գամէր։ Բայց ահա դուռը բացուեցաւ, գեհիններու վրայ քաշկռտուելէն հիւանդ սպասաւորը երեւցաւ մահատիպ ու երկիւղած։ Կայսեր մարմնին վրայէն երկար դող մը սահեցաւ, չըրթներուն մէջ ճերմակ պղպջակ մը փչաց, աչքերը դարձան... Կայսրը մեռաւ։

Իր դահիճներուն իսկ խոստովանութիւնով՝ Նաւոլէոնի դէմքի ցաւի պրկումներէն աղատուած, այժմ անդիմադրելի, ահաւոր, գերերկրային գեղեցկութի՛ւն մը, վեհութի՛ւն մը, լո՛յս մը ստացեր էր։

Բայց դիւցազնութեան սեղանին վրայ ան, ա՛լ աւելի մեծցաւ։ Երբ վերջապէս բժիշկին դանակը համարձակեցաւ կտրել այս կորթեան հանգոյցը, սարսափով տեսնուեցաւ որ ահագին ու հին քաղցկեղ մը կրծեր, բորոտեր էր, ծակեր էր ստամոքսը, ու արիւնով ու չարաւով լեցուցեր էր որովայնը։ Թոքերուն մէջ ու կուրծքի պատին հին ու նոր թոքախտի վէրքեր կը ցցուէին։ Սիրտը խիստ փոքրիկ ու ժժգոյն էր...։

Այն հիւանդները որոնք փոքրիկ ցաւէ մը կը յուսահատին, թող դիտեն որ այս աղքատիկ դիւղացիին զաւակը, այս նիհար ու պանդուխտ զինուորը որ համամարդկային քաղաքակրթութեան հրամայեց, աշխարհին տիրապետելէ աւելի իր անձի՛ն տիրապետեր էր...։ Այս փոքրիկ մարդը ի՛ր վրայ կը մխացնէր բժշկութեան մեծագոյն հիւանդութիւնները. իր ուղեղը լուսնոտ էր, իր սիրտը պղտիկ, իր կուրծքը թոքախտ, իր ստամոքսը քաղցկեղ...։

Ահա թէ ինչպէ՛ս մեռաւ — մեռա՞ւ — կամքերուն հզօրագոյնը...։

Լօզան, 1914 ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ (Զիլինկիրեան)

Տաղանդաւոր դրագէտ բժիշկին այս գրութիւնը որ մաս կը կազմէ «Բժիշկին դիրքէն վրցուած էջեր» խորագրով հատորին, կը հրատարակենք ի յարգանս իր յիշատակին, սպանութեան յիսնամեակին առթիւ։ Ան խժդժուժ կերպով նահատակուեցաւ իր տաղանդաւոր միւս գրչեղբօր՝ Դանիէլ Վարուժանի հետ, Քալայճիքի մօտերը Սպանդի Տարին։

Տիկ. ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, արժանաւոր կողակիցը մեծ հրապարակագիրը Շ. Միսաքեանին, անցեալ Դեկտեմբերին մեռած է Փարիզի մէջ։ Հանգուցեալը գործօն դեր ունեցած է «Յառաջ»ի հրատարակութեան, ինչպէս նաեւ ազգ. հասարակական կեանքի մէջ։ Մեր ցաւակցութիւնները Տիկ. Արփիկին եւ «Յառաջ»ի ընտանիքին։

ՄԻՍԱՔ ԹՈՐԼԱՔԵԱՆԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

ԲԵՀԲՈՒՀ ԽԱՆ ՋԻՎԱՆՇԻՐԻ ԱՀԱԲԵԿՈՒՄԸ

Երկու չաբաթ վերջ դարձեալ դատարան կանչեցին զիս, ուր կարդացուեցաւ հետեւեալ վճիռը.

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ՎՃԻՌԸ

«Ամբաստանեալը յանցաւոր է սպանութեան համար, բայց ատեանը անպատասխանատու կը նկատէ զայն, ոճիրին պահուն մտային խանգարում ունեցած ըլլալուն համար»:

Այս վճիռէն ետք զիս վերադարձուցին բանտ: Նոյն օրը զիս փոխադրեցին թիւ մէկ սենեակը, ուր առանձին անկողին յատկացուցին եւ պահեցին տասնըուրթը օր եւս: Ցերեկները բանտին կռնակի պարտէզը դուրս կու դայի:

Օր մըն ալ բանտապետը կարգադրեց, որ ճաշ տան ինձ անմիջապէս, ըսաւ որ մանր–մունր ունեցածս հաւաքեմ: Ելանք դրասենեակ:

Եկաւ զինուորական ինքնաշարժ մը: Մէջը դրին զիս եւ ուղղակի դէպի Ծովեզերք, անկէ ալ յունական նաւ մը, բաւական հեռուն խարսխած: Երբ նաւը պատրաստուեցաւ ճամբայ ելլելու, անգլիական ոստիկանը եւ անգլերէնի թարգման Մեսրոպ Գ. Գուլումճեանը մեկնեցան:

Երբ իջայ հասանք, նաւապետը թոյլ չտուաւ որ ցամաք ելլեմ ու քաղաքը պտըտիմ: Ըսաւ թէ աքսորի դատապարտուած եմ Ցունաստան:

Երբ հասանք Բիրէա, ազատ թողուցին զիս: Գացի Աթէնք ուղղակի Հայոց եկեղեցին:

Աւելորդ չեմ նկատեր այստեղ տալ գլխաւոր կէտերը իմ պաշտպան փաստաբան Հմայեակ Խոսրովեանի պաշտպանողականին, զոր խօսեցաւ դատարանին առջեւ: կ'ուզեմ ընդգծել նաեւ, որ ոչ ինք, ոչ ալ իր գործակիցները իմ պաշտպանութեան համար ոեւէ նիւթական վճարում չստացան:

ՄԻՍԱՔ ԹՈՐԼԱՔԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑԻՆ ԻՐԱՒԱԲԱՆ ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆԻ ԽՕՍԱԾ ՀՈՑԱԿԱՊ ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆԸ

1921 Հոկտեմբեր 4ին, դատավարութեան 40րդ նիստին, Հմայեակ Խոսրովեան խօսեցաւ հետեւեալ պաշտպանողականը:

Տէր իմ,

Իր զաւին հաւատքը ունեցող փաստաբանի մը ուղերձին եւ հաւատացեալի մը սրտէն եւս Աստուած բարձրացող աղերսին միջեւ տարբերութիւն չկայ: Դուք ներողամիտ եղէք իմ լեզուիս պակասներուն, ինչպէս Աստուած ներողամիտ կ'ըլլայ աղօթողի մը կակազումներուն:

ՁԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ամառուան տաք գիշեր մը գիւղացի Հայ մը՝ անուս եւ անտաչ ու եւրո–

պական համալսարաններու մէջ կրթուած եւ բազմաթիւ տիտղոսներով զարդարուած երիտասարդ մը իրարու կը հանդիպին Պոլսոյ ամենէն չողչողուն պանդոկներէն մէկուն առջեւ: Երկուքն ալ փողոց ելած էին դիշերը սպաննելու համար: Տիտղոսաւոր երիտասարդը դիտուն, հարուստ, դեղադէմ եւ արդէն համբաւաւոր, կ'ուղղուէր պանդոկ, անոր չքեղ սենեակներէն մէկուն մէջ հանդչեցնելու համար իր մարմինը. կինը իր քովն էր եւ միւս սիրելիները, եղբայրները հազիւ քանի մը քայլ հեռու էին իրմէ: Իսկ միւսը՝ դիւղացին, հիւանդ ու վշտաբեկ, սպաննել կ'ուղէր դիշերը, որ իր հիւանդ ջիղերուն հանդիստ չէր պարգեւեր երբեք: Գիւղացին մինակ էր ոչ միայն դիշերուան այդ ժամուն, այլ ամբողջ աշխարհի մէջ: Ան ալ ունեցած էր կին մը, եղբայրներ, բայց անոնք չկային այլեւս: Ամբողջ աշխարհը դիշեր էր անոր համար: Եւ այդ պահուն, այդ երկուքին միջեւ կ'անցնի տրամ մը, որուն պաղտնիքը լուծելու պաշտօնը Աստուած կը յանձնէ այս դատարանին:

ՈՒՐԿԷ՞ ԱՅՍ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Բայց ուրկէ՞ այս հանդիպումը: Ճակատագրին անխուսափելի վճիռնէն մէկը: Ծննդավայրով, կրօնքով, աղգութեամբ իրարմէ բոլորովին տարբեր այս երկու անձերը Արիւնոտ Քաղաքէն երկու փախստականներ էին: Գիւղացին կը փախչէր, Պոլի՞ս արդեօք, ոչ, աւելի անդին, Անգլիա՞, Ամերիկա՞, թերեւս ինքն ալ չէր դիտեր թէ աշխարհին ո՞ր ծայրը: Անիկա ցնցուած էր բախտին այն տեսակ աղդակներէն մէկուն տակ, ուր կը ցնդի ու կ'ոչընչանայ մարդուն մէջ կամքը, դատողութիւնը, յոյսը եւ ապրելու փափաքը: Անոր համար այլեւս աշխարհ դադրած էր իրականութիւն մը ըլլալէ. արդարեւ աշխարհ ինչ իրականութիւն կրնայ ներկայացնել այլեւս անոր համար, որ իր սիրելիներուն բզքտուիլը տեսեր էր իր աչքերուն առջեւ: Անոր աչքը այլեւս չի տեսներ աշխարհի իրերը, այլ կը ցցուի իր աչքին մէկ պատկերը միայն,— էրմէնիլտէնտի խեղճուկ մէկ սենեակը ինք փռուած վիրաւոր, մինչ ոճրագործները կը փարատեն դիշատիչ դազաններու նման իր երկու մանկիկները, իր կինը, իր քոյրը Աղաւնին՝ Շանայի եւ թերեւս Տրապիզոնի դեղեցկութեան թագուհին, իր հիւանդ հայրը: Անոր աչքերը այլեւս չեն տեսներ, ականջները այլեւս ձայն չեն առներ, մէկ ձայն միայն կը լսէ, հօրը աղերսը ոճրագործներուն՝ «Խնայեցէք զաւակներուս»:

Իսկ մի՞սը, ան ալ փախստական մը, կեանքի բոլոր նիւթական հրապոյրներն ու հաճոյքները վայելող այդ համբաւաւոր երեսփոխանը, լէորը, նախարարը, ինչո՞ւ Պոլիս կը փախչի: Իր ազգականները ըսին, թէ փախըստական մը չէր, թէ բոլշեւիկներու կողմէ Պոլիս ղրկուած էր բարձր պաշտօնով մը:

Զարմանալի բացատրութիւն, իբր թէ բաւական ըլլար Զիվանչիրի նման ազգայնամոլ պուրժուայի մը պարկեշտութեան յատկութիւններ ցոյց տալ բոլշեւիկներէն գնահատուելու համար: Ես կ'ենթադրեմ, թէ այդ պաշտօնը ոեւէ կերպով ձեռք անցուցած էր Պաքուէն փախչելու համար, այն քաղաքէն,

որուն պատմութեան ամենէն արիւնալի էջերը, իր քանի մը արբանեակներու աջակցութեամբ, լինք գրած էր: Համալսարանական եւ քաղաքական տիտխոսներու չպարին տակ մեծ ոճրագործն էր որ կ'երթար հանգստանալու պանդոկի վարձամ մէկ սենեակին մէջ: Գիւղացին երբեք չէր սպասեր տեսնել Ջիվանչիրը Պոլսոյ մէջ: Ապացուցուեցաւ թէ ամբաստանեալը Պոլիս եկած է 1921 Յունուարին, իսկ Ջիվանչիր՝ հինգ ամիս ետք, 1921 Յունիս 25-ին: Եւ ահա կը հնչէ ճակատագրական ժամը: Զոհը եւ ոճրագործը իրարու կը պատահին, սիրտը կը բաբախէ, արիւնը գլուխը կը խռնուի ու կը պատահի անխուսափելին: Պաքուի ջարդարարը ոչ եւս է: Ան ինկաւ անգիտակից ձեռքի մը դնդակէն:

ՍԵՒ ՁԵՌՔԸ

Մեծայարդ Տէր, թող ներուի ինձ հոս վեր հանել այն իրակէտերը, որոնք այս արդար դատարանին առջեւ ապացուցուեցան: 1915ի գարնան Թուրք ահագ կեանքի հորիզոնին վրայ սեւ ձեռք մը երեւցաւ, մահուան զօրանքը սկսաւ հնչել դարաւոր ազգի մը գլխուն, որ կրցած էր իր կրօնքը, լեզուն, գրականութիւնը պահել, հակառակ աննպաստ պայմաններու:

Սեւ ձեռքը երեւցաւ միշտ եւ ամէն տեղ ու Հայը կը ընչէր: Սեւ ձեռքը քանդեց ահա Տիկ. Գոհար Սարեանի տունը,, նախ վերցուց անոր ամուսինը, նաւակի մը մէջ դնելով ծովու վրայ սպաննեց, ապա հարստութիւնը յափըշտակեց:

Ահա ուրիշ էջ մը: Տեսէք թէ ինչպէս քայքայեց Տրապիզոնի հայութեան ամենէն հարուստ ընտանիքներէն Թահմազեանները: Երեք անդամէ բաղկացած այս ընտանիքին հայրը եւ մէկ զաւակը աքսորեցին ու աքսորանքի մէջ մեռցուց, երկրորդ զաւակը Սուրէն մեզ այստեղ պատմեց, թէ ինչպէս իր կեանքը կը պարտի բարեսիրտ Թուրքի մը, Իսմէր Էֆէնտիի, որ իր գով կ'առնէ ու կը պաշտպանէ տղեկը:

Ուրիշ ականատես վկայ մը՝ Տիկ. Քէլէրեան խօսեցաւ մեզ, լինք առաջին կարաւանին մէջն էր հօրը, մօրը, երեք քոյրերուն եւ աղգականներուն հետ: Երբ Տալաաթպաշան կը մօտենան, ժանտարմաները վրայ կը յարձակին ու կը թալանեն: Ապա կառավարիչը ու չէթէներու պետը, որ կը գաղէ բոլոր այրերը եւ կ'անհետացնէ: Տիկ. Քէլէրեանի սիրելիներն ալ սպաննուէր էին: Ճետոյ կարաւանին մնացորդները կը քշուին Երզնկա, Հալէպ եւ Տէր-Զօր: Շատ քիչեր միայն կը կարողանան վերապրիլ տառապանքէն ու չարչարանքէն:

Վկան ըսաւ, որ Երզնկայի բոլոր Հայերը ոչնչացուեր են: Քեմախի մէջ գայմագամը յայտնած է որ մասնաւոր հրամաններ ստացած է զիրենք անպարտ դրկելու: Վկան այնտեղ հազիւ երեք հարիւր կին ու սովահար երեխաներ տեսած է:

Թող լինձ ներուի կարդալ պատմական ապացոյց մը կապոյտ Գիրքէն էջ 285. «Տարագրութիւնները սկսան Յունիսի վերջին շաբթուան մէջ: Իրենց

անուանական առաքատեղին էր նոյնը, լինչ որ Իրղրումէն եկող կարաւաններուն համար: Բայց երեւի թէ նպատակ չէիր Հայերը ողջ տեղ հասցնել: Տըրապիզոնի մէջ անոնց մէկ մասը նաւակները լեցուցին եւ բաց ծովը թափեցին: Շատ մը կարաւաններ ցամաքի ճամբով ղրկուեցան եւ կոտորուեցան քաղաքէն մէկ օր հեռու: Շապկին Գարահիսարի Հայերուն ալ հրահանգ ղրկուեցաւ, բայց անոնք ընդդիմացան կառավարութեան հրամանին: Անոնց դէմ զօրք ղրկուեցաւ եւ բոլոր Հայերը քաղաքին մէջ թէ չրջակայքը սրէ անցուեցան»:

Ուրիշ վկայ մը՝ Երուանդ Օտեան, հայ դրականութեան յայտնի դէմքերէն, աքսորուած: Արդէն սեւ ձեռքը հայ աղջին ծոցէն յափշտակեր է հայ մտքի ծաղիկները: Վկան Էրէյլիի մէջ տեսած է Իզմիթ, Ատաբազար, Էսքի Շէհիր եւ այլ տեղերէ տարադրուած Հայերու կարաւանները, բոլորն ալ կին ու ծերունի: Երիտասարդները աքսորուած կամ սրէ անցուած էին: Տարսոնի մէջ ան տարագիրներու եօթը հազար տաղաւար տեսած է, իւրաքանչիւրի մէջ վեց–եօթը հոգի, բոլորն ալ Ատաբազարէն. Պարտիզակէն, Քոնիայէն, Անդրիանուպոլսէն եւայլն:

Օրական կը մեռնին չորս–հինգ հարիւր հոգի հիւանդութիւններէն մեայն: Իբր անունդ այս բոլորին առջեւ կը նետուի միայն օրական հինգ–վեց հարիւր կտոր հաց: Վկան Իսլահիյէի մէջ տեսած է յիսուն հազար տարադրեալ, Գաստէմունիէն, Էնկիւրիւյէն, Այտընէն, Ռոտոսթոյէն, Մուտանիայէն եւայլն: Հալէպի մէջ տեսած է աւելի մեծ թիւով տարագրեալներ Ատանայէն, Կիլիկիայէն, Հաճընէն, Զէյթունէն, Տիարպէքիրէն, Խարբերդէն: Համայի մէջ տեսած է վեց հազար, իսկ Տէր–Զօրի մէջ՝ երկու հազար, բոլորն ալ կին: Վկային Տէր–Զօրի մէջ լսած ընդհանուր պատմութիւններուն վրայէն կ'անցնիմ:

«Մարդկային էակը կրնա՞յ յաւերժացնել նմանօրինակ ոճիրներ անմեղ մարդերու, կիներու եւ մանուկներու վրայ»: Այս հարցման կապուցտ Գիրքը կը պատասխանէ հետեւեալ կերպով:

«1895–96 թուականներուն հարիւր հազարաւոր քրիստոնեայ Հայեր կոտորուեցան Ասիոյ Համիտի կողմէն, հազարաւոր կիներ մեռան իրենց հաւատքին համար, հակառակ որ ուրանալով կրնային փրկել իրենց կեանքը: Այս բոլոր կոտորածները ոչ միայն արձանագրուած են տուրքական մամուլի մէջ, այլ Բրիտանական դիւանագիտական եւ հիւպատոսական ներկայացուցիչներու տեղեկագիրներու մէջ, պաշտօնապէս գրուած ժամանակին: Անոնք այնքան ստոյգ են որքան մեր օրերուն պատահած որեւէ դէպք»:

Ընդհանուր դատախազը իր հարցաքննութեան առեն կը հարցնէր թէ՝ արդեօք Հայերը, իրենց յեղափոխական ընկերութիւններու արարքներով, կամ իրենց հպատակած պետութեան դէմ ղէնք գործածելով իրենք մասամբ իրենց վրայ հրաւիրուած չեղա՞ն այս աղէտները:

Ընդհանուր դատախազը չկրցաւ ապացուցանել այս կէտը: Այս մասին

պիտի բաւականանամ քանի մը խօսքով, զոր կը քաղեմ կապոյտ Գիրքէն (էջ 264 եւ 629–632)։

«1915ին Օսմանեան կայսրութեան հայ բնակչութիւնը ամէն տեղ խլուեցաւ իր տուներէն եւ ղրկուեցաւ ամենէն հեռաւոր, վատառողջ գաւառները։ Մէկ մասը սպաննուած է ճամբայ ելած առեն, մէկ մասը ոչնչացուած են ճանապարհին, մնացորդները մեռած են իրենց տեղերը հասնելէ յետոյ։ Կոտորուածներու թիւը վեց հարիւր հազարէն աւելի է, հաւանաբար վեց հարիւր հազարն ալ տակաւին կ'ապրին իրենց աքսորավայրին մէջ եւ օր ըստ օրէ կը փճանան։ Անհատ Հայերու կողմէ կատարուած դրդռումները կամ ապօրինութիւնները չեն կրնար արդարացնել այսպիսի ոճիրներ, որ դործադրուեցան ամբողջ ցեղի մը դէմ։

«Թուրքերը երեք դլխաւոր փաստեր առաջ կը բերեն։ Ասոնց ոչ մէկը կրնայ քննութեան դիմանալ։

«Առաջին առարկութիւնը այն է, թէ Հայերը զէնք վերցուցին եւ միացան Ռուսերուն։ Գլխաւոր փաստ կը յիշեն Վանի ապստամբութիւնը։ Նախ՝ Վանի մէջ Հայերու ապստամբութիւն չկար, Հայերը պաշտպանած են քաղաքի այն մասերը, ուր իրենք կը բնակէին, երբ ենթարկուեցան Թուրք զօրքի յարձակման եւ պաշարման։ Թուրք պահակներ կը կոտորէին չրջակայ դիւղերը։ Ոգումը Թուրքերուն կողմէ էր։ Պատասխանատուն՝ կուսակալ Ճէվտէթ Պէյը, վայրագ ու անասանձելի։

«Երկրորդ ցուցմունքը այն է, թէ ընդհանուր դաւադրութիւն մը կար կայսրութեան ամբողջ Հայերու մէջ ներքին յեղափոխութիւն մը ստեղծելու այնպիսի պահու մը, երբ Օսմանեան բանակները ճակատներու վրայ զբաղած ըլլային, երկիրը յանձնելու համար դաշնակիցներուն ձեռքը։

«Եթէ տեղ–տեղ պատահեցան խռովութիւններ, անոնք եղան փաթիֆի հետեւանքով եւ սահմանափակուեցան ինքնապաշտպանութեան մը մէջ եւ աւելի վերջն էին կառավարութեան տեղահանութեան եւ ջարդի քայլերէն։

«Յեղափոխութիւնը, ինչպէս կ'ենթադրուի, պէտք էր որ ծագում առնէր, երբ դաշնակիցները ցամաք ելլէին Կիլիկիա։ Բայց այդպիսի ցամաքահանութիւն երբեք եղած չէ։ Եւ կամ երբ տեղի ունենար Տարտանէլի ցամաքահանումը։ Ցամաքահանութիւն տեղի ունեցաւ Տարտանէլ, բայց ոեւէ խռովութիւն չպատահեցաւ։ Հայերը ի՞նչ կրնային ընել արդէն, երեսուն–քառասուն տարեկանները բոլորը պատերազմի սկիզբին իսկ զօրակոչի ենթարկուեցան, յետոյ դինուոր առին տասնըհինդէն մինչեւ յիսուն տարեկանները։ Ո՞վ պիտի յեղափոխութիւն հանէր, կինե՞րը եւ երեխանե՞րը։

«Թուրքերը կ'ընեն ենթադրական ամբաստանութիւններ զէնքերու եւ ուժանակներու դաղտնի պահեստներու մասին։

«Հայերը անշուշտ ունէին քիչ թիւով հրացաններ ու տորճանակներ, որովհետեւ անցեալ վեց տարիներուն, երիտասարդ Թուրքերու ռէժիմին, արտօնուած էին զէնք կրելու անձնական ապահովութեան համար, իրաւունք մը, որ Օսմանեան պետութեան միւս տարրերն ալ կը վայելէին։ Բայց Հա–

յերը պէտք եղած ղէնքերը չունէին ապատամբութեան մը համար:

Երբ 1914–15ի ձմեռը Օսմանեան իշխանութիւնները սկսան տունէ տուն ղէնք փնտռել սարսափելի չարչարանքներով, Հայերը ստիպուած իրենց դրացի իսլամներէն ղէնք գնեցին՝ յանձնելու կառավարութեան եւ ազատուելու համար չարչարանքներէ:

«Ուժանակներու պատմութիւնը պարզ այլանդակութիւն մըն է: Ք. քաղաքին մէջ, օրինակի համար, դերեզմաննոցը ուժանակ մը գտնուած է: Եւ ահա վայրենի չարչարանքներ Հայերու դէմ, մինչ ուժանակը տարիներով ժանգով ծածկուած մնացած է: Կը հաւաստուէր որ Ապտիւլ Համիտի ժամանակէն մնացած է, երբ Երիտասարդ Թուրքերը եւ հայ ժողովրդեան կուսակցութիւնները դաշտնի յեղափոխական կազմակերպութիւններ էին եւ հակառակ չէին ուժանակի գործածութեան: Ամերիկեան ծառայութեան մէջ եղող երկաթագործ Հայ մը անգթօրէն տանջած են «պօմպա չինած ըլլալու յանցանքով», բայց դուրս եկաւ որ այդ պօմպան ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ կլոր երկրագունդ մը, գոլչճէն պատուիրուած, ծանրութիւն վերցնելու մարմնամարզական մրցումներու առեն»:

Սարսափներու այս էջը փակելէ առաջ պարտքս է վեր հանել նաեւ հեռեւեալ կէտերը, որոնք այս առեանին մէջ ապացուցուեցան:

Ա.— Հայոց մէջ Թուրքիոյ Սահմանադրութեան հրատարակուելէն, այսինքն 1908 թուականէն ի վեր երբեք քաղաքական դաշտնի ընկերակցութիւն գոյութիւն ունեցած չէ:

Բ.— Հայերը երբեք թուրք ժողովուրդին հանդէպ թշնամական ոգի սնուցած չեն: Ասոր ապացոյցն է Սահմանադրութենէն անմիջապէս վերջ Իթթիհատի եւ Դաշնակցութեան աշխատակցութիւնը եւ գործակցութիւնը:

(Շարունակելի)

ՍՈՎԵԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտեմբերին վերջերը Փարիզի մէջ տեղի ունեցած է համագումար մը, որուն մասնակցած են ճախակողմեան մտաւորականներ, քննելու համար Սովեթական Միութեան հրեաներու կացութիւնը: Ժողովին նպատակը եղած է ցոյց տալ Սովեթական Միութեան վարիչներուն, որ հրեաներու ճակատագրով մտահոգուողները չեն վախնար որ այդ հարցը պաղ պատերազմի նիւթ դառնայ: Միաժամանակ ուզած են ընդգծել այն պարագան, որ Սովեթական Միութեան լաւագոյն բարեկամներէն շատեր մեծապէս չահագրգռուած են երկրի հրեաներու կացութեամբ:

Նիւ Եորքի մէջ եւս խորհրդաժողով մը տեղի ունեցած է, մեծաւոյն նիւթին շուրջ, որուն մասնակցած են 2500 պատգամաւորներ: Բազմաթիւ գիտնականներու, գրողներու կարգին արտայայտուած են նաեւ Ամերիկեան Ռոպերթ Քենետի եւ Հանրապետական Քենէթ Քէթինկ:

ԱՅԲՈՒԲԵՆ ՀԱՅՈՑ

Օ. ՓԱՆԻԿԵԱՆ

Այբուբե՛ն, հայոց, գիրե՛ր սրբաշէն,
Երեսունեւուր զինուորներ հզօր,
Դուք մեր բանակն էք անսպառազէն,
Անյա՛ղթ, փառաւո՛ր:

Կռուեր եք անխոնջ՝ դարեր շարունակ,
Հեգներ էք ամէն վտանգ ահալի,
Ու միշտ աննահանջ՝ շահեր յաղթանակ,
Առա՛ց մէկ զոհի:

Դուք մեր գանձն էք, ճոխ, անկողոպտելի,
Դուք շո՛ւնչ էք, ոգի՛ ու կեա՛նք մը անահ
Չի կրնար ոչ մէկ ոսոխ ահռելի
Պատճառել ձեզ մահ:

Այբուբե՛ն հայոց, դիրե՛ր սրբաշէն,
Երեսունեւուր զինուորներ հզօր,
Դուք մեր բանակն էք անսպառազէն,
Անյա՛ղթ, փառաւո՛ր:

Ծանօթ.— Դ.րդ դասարանի յատուկ «Մայրենի Լեզու» ընթերցարանը կը սկսի այս ազդաշունչ ոտանաւորով եւ նկարով: Գիրքին տպաքանակի է 25.000:

ՍՈՎԵԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿԻՑԷ

(ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ)

Մեր դրացի երկիրներու մասին շատ քիչ բան գիտենք:

Մասնաւորապէս մեր երիտասարդութիւնը, որ կոչուած է մեր հանրային կեանքին մէջ պատասխանատու դեր մը ստանձնելու, պէտք է խոր ծանօթութիւն ունենայ ոչ միայն հայրենիքի ներկային, այլ եւ դրացի երկիրներու պատմութեան, աշխարագրութեան, քաղաքական, տնտեսական կացութեան մասին:

Ստորեւ թռուցիկ ակնարկ մը Սովեթական Միութեան աշխարհագրական, քաղաքական, ընկերային կառուցուածքին մասին: Ցառաջիկային կը փափաքինք ներկայացնել պատմական ծանօթութիւններ ոչ միայն Ռուսաստանի, այլեւ Թուրքիոյ, Վրաստանի, Ատրպէյճանի, Պարսկաստանի եւ թուրք-մոնկոլ ծագումով Սովեթական հանրապետութիւններու մասին:

«Ն.»

ԸՆԴՀ. ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— Ս. Միութիւնը աշխարհի ընդարձակադոյն պետութիւնն է՝ 22·400·000 քառ. քիլոմեդր (աշխարհի բնակուած մասին մէկ վեցերորդը): Իր համեմատութեան եղր տանք քանի մը թուանշաններ. Ա. Միացեալ Նահանգներու տարածութիւնն է՝ 9·500·000 քառակուսի քիլոմեդր, Չինաստան՝ 10·300·000, Պրազիլ՝ 8·000·000: Ս. Միութեան սահմաններու երկարութիւնն է շուրջ 60·000 քիլոմեդր, որմէ 20·000ը ցամաքային: իսկ աւելի քան 40·000ը ծովային սահմաններ են, որոնցմէ Թուրքիոյ հետ 1600 քիլոմեդր, իսկ Իրանի հետ՝ 800 քիլոմեդր:

Ս. Միութեան տարածութեան մօտ կէսը մշտնջենական սառոյցով,— մէկէն մինչեւ մէկուկէս մեդր թանձր ամառն իսկ,— եւ թունդրաներով, անտառներով ծածկուած է, երեք միլիոն քառակուսի մեդր՝ անապատ է: Երկրագործութեան յարմար հողերու տարածութիւնն է մօտ վեց միլիոն քառակուսի մեդր:

Կլիման մեծ մասամբ ցուրտ է. երկրագործական շատ արտադրութիւններ կը մշակուին երկրին հարաւը: Երկրին մշակելի տարածութիւնները գլխաւորապէս կը պտնուին երկրին միջին շրջանը, որուն հիւսիսային մասը ենթակայ է սառելու, իսկ հարաւը՝ երաշտի: Ասկէ հունձքի առատութիւն կամ պակաս ըստ եղանակի:

Բնակիչներուն թիւն է շուրջ 223 միլիոն: Վերջին տասըչորս տարիներու ընթացքին բնական աճը եղած է շուրջ 3·500·000 տարեկան, որ ըսել է հազար բնակիչի վրայ տասնըեօթը հոգի. Հայաստանի մէջ՝ 45, Մեքսիքոյի մէջ 33էն 35: Բնակչութեան շուրջ հարիւրին ութսունը սլաւ են, որոնցմէ 120 միլիոնը՝ Ռուս, 30 միլիոն Ուքրանացի, ութը միլիոն սպիտակ Ռուսեր, մէ-

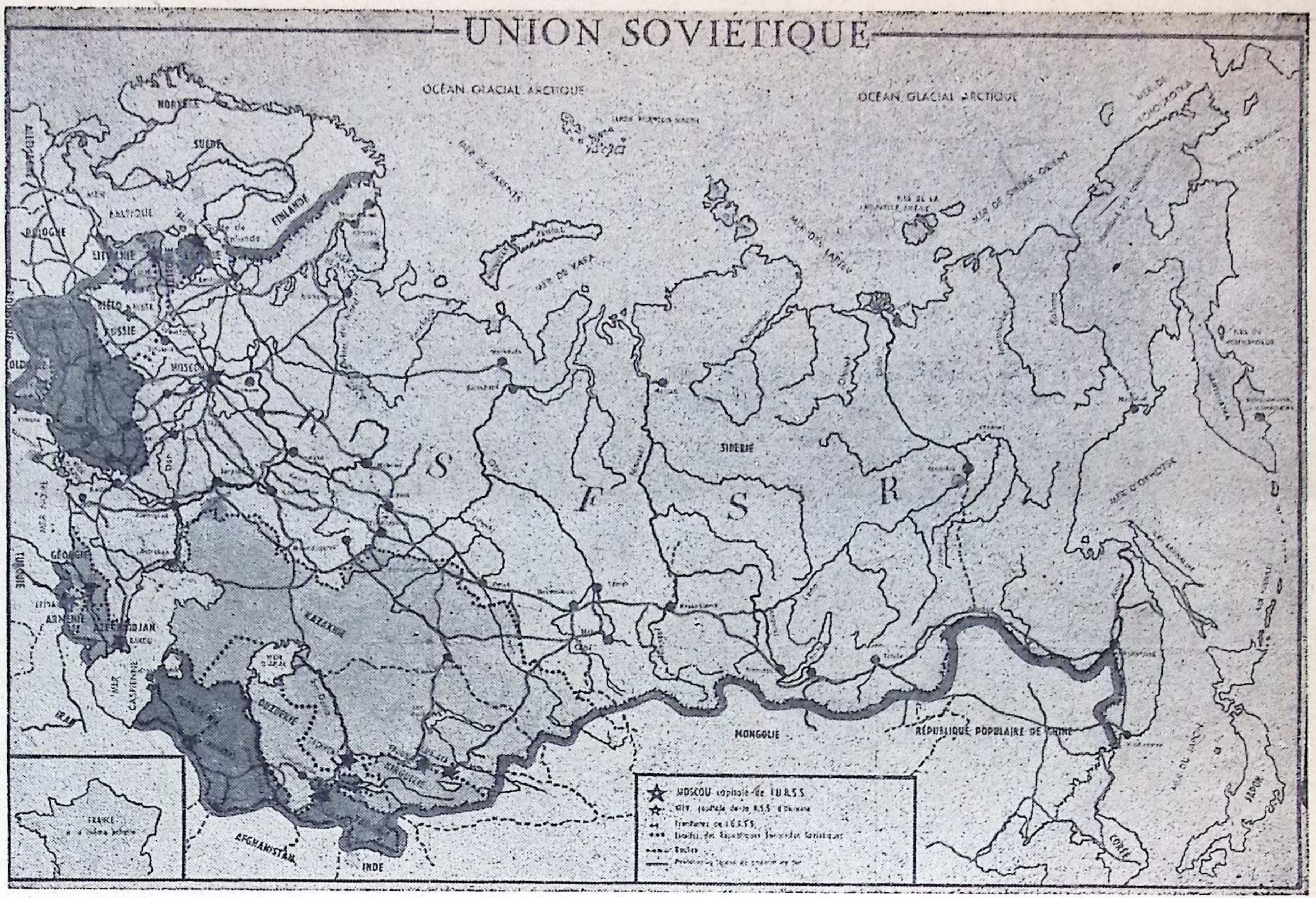

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

(Իբր բաղդատութեան եզր ձախ կողմը դրուած է Ֆրանսան, 551.200 քռ. քիլոմեթր)

կուկէս միլիոն՝ բոլոնացի, Թուրք–Թաթարներ՝ 38 միլիոն: Լիթուաններ՝ երկու միլիոն 400 հազար, Լեթոններ՝ 1·400·000, Էսթոններ՝ ինը հարիւր հազար, Գերմաններ՝ մէկ միլիոն վեց հարիւր հազար, Մոլտովացիներ (Ռումէն) երկու միլիոն երեք հարիւր հազար, Վրացի՝ երկու միլիոն եօթը հարիւր հազար, Հայ՝ երկու միլիոն եօթը հարիւր հազար, Հրեաներ՝ երկու միլիոն երեք հարիւր հազար, Վոլկայի Ֆիններ՝ աւելի քան երեք միլիոն եւայլ չուրջ հարիւրիւր այլեւայլ ցեղեր:

Բնակչութեան 170 միլիոնը պաշտօնեայ է, մօտաւորապէս չիսուներեք միլիոնը՝ կոլխոզնիկ:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.— Տասնըհինգ Հանրապետութիւններու համադաշնակցութեամբ կազմուած է Սովեթական Միութիւնը. հետեւեալներն են անդամները համադաշնակցութեան.—

Ռուսական Սովեթական Սոցիալիստական Հանրապետութիւն, Ուքրանիա, Պելոռուսիա (Սպիտակ Ռուսիա), Մոլտավիա, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Էսթոնիա, Հայաստան, Վրաստան, Ֆազաքստան, Ատրպէյճան, Ուզպէքիստան, Քրքիզստան, Տաճիկիստան, Թիւրքմէնիստան: Այս հանրապետութիւններու մէջ ժողովուրդներու տեղաշարժ մը նկատելի է յատկապէս վերջին եռեսուն տարիներու ընթացքին: Եւրոպական Ռուսիոյ արեւմուտքէն ժողովուրդներ կը տեղափոխուին երկրին հիւսիսը եւ արեւելքը: Հանրապետութեան Հանրապետութիւն տեղափոխութիւնները յաճախակի երեւոյթներ են: Այս երեւոյթը կը չեշտուի, ռուսերէնի ընդհանրացումով բոլոր ազգերու մէջ: Ռուսերէնը նախակրթարաններէն սկսեալ բոլոր Հանրապետութիւններու մէջ պարտադրիչ է, իսկ համալսարաններու մէջ դիտական լեզուն միայն ռուսերէնն է:

Ըստ Սովեթական 1936ի Սահմանադրութեան, կեդրոնական կառավարութեան իրաւասութեան ենթակայ են հետեւեալները. Արտաքին քաղաքականութիւն, Համադաշնակցութեան մէջ նոր Հանրապետութիւն ընդունելու հարց, վաւերացում եւ հակոդութիւն իւրաքանչիւր Հանրապետութեան սահմանադրութեան, սահմաններու արդարդութիւն Հանրապետութիւններու միջեւ, արտաքին առեւտուր, պետական ապահովութեան կազմակերպում եւ հսկողութիւն (ժամանակի Զեկան), տնտեսական ծրագիրներ մշակել, Ս. Միութեան պիւտճէն որոշել, տուրքեր նշանակել, դրամատուներու, ճարտարարուեստական, երկրագործական, հաղորդակցական հիմնարկներու ղեկավարութիւնը նշանակել ամբողջ Ս. Միութեան սահմաններուն մէջ: Նոյնպէս կեդր. կառավարութեան որոշումով եւ անմիջական հսկողութեան տակ կը դրծեն ֆիննանսներու եւ վարկերու վարչութիւնները: Ընկերային ապահովագրութիւնը, երկրագործական եւ անտառային քաղաքականութիւնը, կրթական եւ առողջապահական օրէնքները, մարդահամարի սիստէմը, պատժական օրէնքները եւ կիրարկման ձեւերը, քաղաքական–առեւտրական, ամուսնական, ընտանեկան, արդարադատութեան օրէնքները, կ'որոշէ կեդր. կառավարութիւնը եւ կը պահէ իր հսկողութեան տակ: Նոյն կեդր. կառավա-

րութիւնը կը նշանակէ զինուորական առեւանգներ, պետական կամ զինուորական յանցանքներու համար եւ բոլոր Հանրապետութիւններու մէջ իր հակակշռին կ'ենթարկէ զանոնք Հանրապետական տեղական մարմիններու միջոցով:

Սահմանադրութեան 19րդ յօդուածի համաձայն, «Սովետական Սոցիալիստական Ռեսբուպլիկաներու Միութիւն ամբողջ երկրամասին վրայ լ զօրու են օրէնքները»: Իսկ 20րդ յօդուածը կանխելով հաւանական ամէն թիւրիմացութիւններ, կը շեշտէ «Հանրապետութեան մը եւ Միութեան օրէնքներու միջեւ հակասութիւններ գտնուելու պարագային լ զօրու են Ս. Միութեան օրէնքները»: Յօդուած 67 կ'ըսէ. «Մինիստրներու Խորհուրդին որոշումներն ու հրահանգները պէտք է գործադրուին Միութեան ամբողջ հողամասերուն վրայ»: Իսկ 69րդ յօդուածը կ'ըսէ.— «Ս.Ս.Ռ. Միութեան Մինիստրներու Խորհուրդը (Սովեթը) կրնայ առկախել Հանրապետական Մինիստրներու Խորհուրդին որոշումներն ու հրահանգները:

Հանրապետութիւններու իրաւունքները սահմանափակող այս օրինական տրամադրութիւններու կողքին կայ նաեւ Սահմանադրութեան 17րդ յօդուածը, որ առանց այլեւայլի կ'ըսէ.—

«Իւրաքանչիւր Հանրապետութիւն ազատ է Ս.Ս.Ռ Միութենէն բաժնուելու»:

Ս.Ս.Ռ. Միութեան մէջ պետական գերագոյն օրկանն է Գերագոյն Խորհուրդը, որ կը բաղկանայ երկու խորհուրդներէ՝ Միութենական Խորհուրդ որուն համար իւրաքանչիւր 3 հարիւր հազար հոգի մէկ ներկայացուցիչ (դիւպուտատ) կ'ընտրէ եւ Ազգութիւններու Խորհուրդ, որ կը կազմուի Հանրապետութիւններու ներկայացուցիչներով: Ֆանըհին ներկայացուցիչ կու տայ իւրաքանչիւր Հանրապետութիւն, տասնըմէկ՝ ինքնավար Հանրապետութիւն, հինգ՝ ինքնավար շրջան, եւ մէկ իւրաքանչիւր ազգային շրջան: Միութենական Խորհուրդը կ'ունենայ եօթը հարիւր անդամ, նոյնքան մըն ալ Ազգութիւններու Խորհուրդը: Գերագոյն Խորհուրդի անդամները կ'ընտրուին չորս տարին անգամ մը: Վերջինը ընտրուած է 1962ի Մարտին: Այս ժողովը կ'ընտրէ նախագահութիւն մը, իր նախագահով: Ներկայիս Անաստաս Միկոյեան:

Ժողովներու միջեւ ինկած չորս տարուան ժամանակամիջոցին Նախագահութիւնը օրէնքներ կը սահմանէ, որոնք վաւերացմանը կ'ենթարկուին յաջորդ Գերագոյն Խորհուրդի ժողովին: Նախագահութիւնը Գերագոյն Խորհուրդը կը հրաւիրէ ժողովի, ընթացիկ օրէնսդրութիւնը կը մեկնաբանէ, կը լուծէ Գերագոյն Խորհուրդը եւ նոր ընտրութիւններ կը հրահանգէ. անոնցմէ կրնայ ձգել Ս.Ս.Ռ Միութեան Հանրապետութիւններու Նախարարաց Խորհուրդի որոշումներն ու հրահանգները, կը նշանակէ եւ կը փոխէ Միութեան պատկանող ոեւէ Հանրապետութեան նախարարները, նեռումներ կը շնորհէ, դիւանագիտական աստիճաններ եւ պատուանշաններ կը հաստատէ, դեսպաններ կը նշանակէ, ինչպէս նաեւ ցամաքային եւ նաւային ընդհանուր հրամանատարներ: Ընդհանուր զօրակոչ կը յայտարարէ,, պատերազմ կը հռչակէ, պատերազմի ընթացքի մասին հաղորդագրու-

թիւններ կու տայ, միջազգային դաշինքներ կը հաստատէ կամ չեղեալ կը հռչակէ:

Հանրապետութիւններու պետական վերին իշխանութիւնը իրենց համապատասխան Գերագոյն Խորհուրդներն են, որոնք կը կազմուին իրենց բնակիչներու թիւին եւ համայնքներու թիւին համապատասխան ներկայացուցիչներով: Հանրապետութենէ Հանրապետութիւն կը փոխուի բնակիչներուն թիւը, որուն համաձայն կ'ընտրուի ներկայացուցիչներ: Ռուսական Հանրապետութեան մէջ իւրաքանչիւր 150·000 հոգի, իսկ Հայաստան 5000 հոգի կու տայ՝ մէկ ներկայացուցիչ: (Շարունակելի)

Իսկական լրագրողի յատկանիշները ըստ անգլիական չորս մեծ թերթերու տէր ՊԻՆԸՊՐՈՒԴի.

"Լաւ լրագրողի օրէնսգիրքը պէտք է իր մէջ լինի: Դա չպէտք է գրուի կաշուի վրայ, այլ իր սրտի վրայ: Նախ՝ նա պէտք է ճըշմարիտ լինի իր հանդէպ: Նա՝ ով իր հանդէպ ճշմարիտ չէ, լրագրող չէ՛: Նա պէտք է յայտնաբերի արիութիւն, անկախութիւն եւ նախաձեռնութիւն:

Նա չպէտք է դառնայ մթագնութիւն եւ վհատութիւն սերմանող մի փերեզակ: Պէտք է կողմնակալ չլինի, բայց կարող՝ վերաբերուելու ամենաբարձրին եւ ամենացածին նոյն հիմունքով, որն ըստ ինքեան վերադասումն է հանրային շահերի եւ մի վճռակամութիւն՝ փաստերը երեւան հանելու":

Սիրո՛ւմ եմ ես կռիւը, սիրում՝ կռուարարին, սիրում՝ երկար եւ ամուր եղջիւրները դէմ տուող խոյին, ծուատող, պատռտող յովազին, նոյնիսկ ճանկռտող, ճչացող կապիկին. բայց երբե՛ք լուռ ու մունջ արածող ոչխարին:

Սիրում եմ ես նրան, ով հոսանքի դէմ է լողում, հոսանքն ի վեր գնում՝ ջարդուելով ալիքների դէմ...

ՎՐԹԱՆԷՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

"Կամաց խլողը չի յոգնիր" կ'ըսէ առածը: Մեր ժողովները բնաւ յոգնելիք չունին, որովհետեւ ամենեւին խլած չունին:

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Խարդախական չունեցողին համար սկզբունքները այն բանն են, ինչ որ են նաւահանգիստները՝ աշխարհագրութիւն չգիտցող նաւապետին համար: Անոնցմէ անգամ մը բաժնուելէ ետքը, Աստուած միայն գիտէ անոր ուր երթալիքը:

ԳՐ. ՋՕՀՐԱՊ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԻ – ՊԱՐԻ ԱՆՍԱՄՊԼԻ ԱՅՑԸ ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

(Սեփական թղթակցութիւն)

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ԵՐԳԻ–ՊԱՐԻ ԱՆՍԱՄՊԼԷՆ

Ամիսներէ ի վեր արդէն իմացած էինք, որ «Երգի–Պարի Անսամպլը» չրջապտոյտի մը պիտի ելլէ դէպի Մերձաւոր Արեւելքի կարգ մը երկիրները ու մինչի այլոց, պիտի այցելէ նաեւ Հալէպ: Ատենը մէյ մը, ժամանման թըւականի լուրը խանդավառութեան նոր ալիքով մը կը չրջէր Հալէպահայութեան այլազան չրջանակներուն մէջ ու սպասումի տենդը, հայրենի արուեստագէտները վերստին տեսնելու ցանկութիւնը, հայ երգի ու պարի արուեստով ու ջերմութեամբ հաղորդուելու բաղձանքը կը դարձնէր աւելի տիրական: Բայց, կը թուէր թէ «Անսամպլը» կ'ուշանար՝ փորձութեան ենթարկելով մեր ա՛լ սպառող համբերութիւնը: Վերջապէս, Դամասկոս հասած լլլալու ուրախ լուրը կը ջերմացնէ հոգիները: (Այլազան պատճառներով՝ վերջերս մեր վիրաւորուած ազգային զգացումներուն կարծես սպեղանի կը դառնայ):

Երկու օր վերջ, Հալէպ են արդէն... կարելի չէ նկարագրել ժողովուրդին անսովոր խանդավառութիւնը, ազգային հպարտութիւնը՝ մանաւանդ յաչս օտարներուն՝ որպէս բարձրորակ արուեստի իմացում ունեցող ժողովուրդ: Հեւք մը կար քաղաքին մէջ, արտասովոր եռուզեռ մը, երկար ատենէ ի վեր չտեսնուած շարժում մը ու տրամադրութիւն մը՝ բոլոր հայ չըրջանակներուն մէջ անխտիր· ուրախութիւն, յուզում, հիացում, ազգային արժանապատուութեան գիտակցութիւն ու հպարտութիւն՝ ցասումի, ընդվզումի ու տագնապի օրերէ վերջ...: Լուռ, բայց եւ խօսուն բողոք՝ արուեստի բարձրութեամբ նուաճելու՝ մեր մշակոյթին ուղղուած սլաքներու հեղինակները:

Ժողովուրդին սրտբաց ընդունելութիւնը լաւագոյն գրաւականն էր դարձեր ի վեր զինք մաչեցնող հայրենարաղձութեան զգացումին, որ կը պոռթկար անօրինակ յուզումով, արցունքով ու ժպիտով, որոտընդոստ ծափերով, խելայեղ «պիս»երով, հոգիին ալքերէն բխող խորունկ գոհունակութեամբ, որ կ'արտացոլար երանաւէտ դէմքերու վրայ: Դժուար էր յագեցնել ժողովուրդին անմար պապակը, որքան ալ հայ արուեստագէտները՝ նոյն ոգիով տոգորուած ու յուզումի նոյն ալիքով վարակուած՝ անսպառ համբերութեամբ ու առանց իրենց յոգնութիւնը նկատի ունենալու՝ փորձէին գոհացում տալ ժողովուրդին: Կը զգային, որ օտար երկինքներու տակ ապրող հայութիւնը իրենց երգին, պարին ու նուագին ընդմէջէն՝ կ'ապրէր հայրենիքը, կը լսէր հայրենի գետերու կարկաչը, կը շնչէր հայրենի հողին բոյրը, կը տեսնէր հայրենի արտին մէջ աշխատող հայ գեղջուկը, Մեսրոպի չունչին հաւատա-

ւոր ուխտեալ՝ թոթովող մանկիկներէն մինչեւ հայ հանճարի ներկայացուցիչ՝ բոլոր դիտնականներն ու արուեստագէտները, հայ հողին վրայ սնանող ու ստեղծագործող հայ ժողովուրդը՝ ապրելու, կերտելու, բարձրանալու եւ բարձրացնելու իր աննկուն կամքով ու խորունկ հաւատքով: Ազգային հպարտութեան զգացումը կը լեռնանար հայ հոգիներուն մէջ, կը դառնար նոր ու վսեմ Արարատ, ուժեղ ու տիրական, որ կը մնայ անսասան՝ հողմերուն ու փոթորիկներուն դէմ...

Ուշագրաւ էին մանաւանդ աղջիկներու ճոխ ու վայելուչ տարազները, պուսպ ու «հեզաճկուն» պարերը, որոնց մէջ այնքան հոգի ու կեանք կար, այնքան քնքշութիւն ու նազանք, այնքան ապրում ու արտայայտութիւն, այնքան վայելչութիւն ու նուրբ կանացիութիւն, որ պահ մը, հեքիաթային, քնքուշ պարիկներու աշխարհի մը մէջ եղած ըլլալու պատրանքը կու տայ քեզի՝ ի տես ժողովրդական՝ բայց՝ դասական գեղեցկութեան հասնող այս քանչելի պարերուն: Այս տեսակէտէն՝ դլուխ-գործոց մըն էր մանաւանդ՝ «Կուժերու Պարը»: Հոյակապ ու չատ չնորհալի պար մըն էր նաեւ «Մամերու Պարը»: «Գայեանէ» պալէտէն առնուած «Սուսերամարտը» ինչպէս նաեւ «Եղնիկն ու Որսորդները» պարերը՝ այլ հաճոյք մըն էին:

Կարելի է ըսել, թէ բոլոր պարերը անխտիր, իրենց չնորհալի ինքնատիպութեամբ անփոխարինելի վայելքի պահեր ստեղծեցին հալէպահայութեան համար:

Այս անգամ, Երգի-Պարի Անսամպլը նոր երգերու յայտագրով մը կը ներկայանար: Կարգ մը երգեր բոլորովին նոր մշակուած էին: Ցայտնութիւն մըն էր մանաւանդ՝ Մեծն Կոմիտասի «Կռունկ»ին վերամշակումը՝ վաստակաւոր խմբավար ու մեծ արուեստագէտ Թաթուլ Ալթունեանի կողմէ: Ցուզիչ, ցնցող, արցունք խլող, բայց՝ նոյն ատեն՝ իր պանդխտութեան համար ալ ընդվզող ու բողոքող «Կռունկ» մըն էր այս նոր «Կռունկը»:

Հոգեկան բաւարարութեան, անմոռանալի ու անփոխարինելի վայելքի, ապրելու հպարտութեան օրեր ապրեցաւ հալէպահայութիւնը՝ օտար երկնքի տակ, չնորհիւ մեր վաստակաւոր Երգի-Պարի Անսամպլին եւ իր արուեստագէտ ղեկավար՝ Թաթուլ Ալթունեանին:

ԱՆՍԱՄՊԼԸ ԱԶԳ. ՔԱՐԷՆ ԵՓԷՓ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

Երգի-Պարի Անսամպլը միայն ըեմի վրայ չէր, որ մեզի հոգեկան գոհունակութիւն ու վայելքի պահեր չնորհեց. այլ՝ այդ գոհունակութիւնը աւելի չեշտուեցաւ՝ իրենց ստեղծած մօտիկ ու ջերմ կապերով՝ հայ վարժարաններու եւ այլազան հայ շրջանակներու իրենց տուած անմոռանալի այցելութիւններով:

Երգի-Պարի Անսամպլէն խումբ մը, որոնց մէջ էին ժողովրդական վաստակաւոր երգչուհի՝ Լուսիկ Գոչեան, վաստակաւոր երգիչներ՝ Վաղարշակ Մամիկոնեան եւ Հենրիկ Ալլավէրդեան, «քանուն» նուագող երկու արուեստագիտուհիներ՝ իրենց նուագախումբերով առաւօտ մը այցելեցին Ազգ. Քա-

ըէն եփիէ ճեմարան՝ չատ մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով։

Նոյմբին կ'ընկերային բանաստեղծ Հրաչեայ Յովհաննիսեան եւ Հալէպի վոխ հիւպատոսը՝ Բարկէն Տէր Մելքոնեան։

Կարելի չէ նկարագրել աշակերտութեան, ուսուցչական կազմին եւ սիրելի այցելուներուն ապրած յուզումը, ուրախութիւնը, խանդավառութիւնը, կարօտը, ազգային հպարտութիւնը։ Ստեղծուած այդ պահը չի նկարագրուիր կ'ապրուի միայն. մթնոլորտը այնպէս էլեկտրականացած ու յագեցած էր հայրենասիրական պոռթկուն զգացումով ու կարօտով, որ իւրաքանչիւր արտայայտութիւն կրնար շուտով ցայտեցնել աչքերու մէջ լճացած ու սառած արցունքը. ժպիտները ի զուր կը փորձէին քողարկել ալեկոծ ու փոթորկայոյզ հոգիները... Յուզման աստիճանաբար աճող ալիքը կ'արտայայտուէր մի միայն խելայեղ ծափերով. տարիներու կարօտը, սպասումը, սէրը, իրենց ամբողջ հոգին ու ամբողջ սիրտը կը փորձէին դնել իրենց կարմրող ափերուն մէջ...

Բանաստեղծ Հրաչեայ Յովհաննիսեան հայրենի ժողովուրդին ողջոյնները ու իր պատգամը տալէ վերջ աշակերտութեան, հիւրերը առաջնորդուեցան սենեակ մը՝ Կիւլպէնկեան նորակառոյց շէնքին մէջ, ուր հիւրասիրուեցան եւ բանաստեղծը ծանօթացուց խումբի անդամները, ապա՝ վարժարանիս պատասխանատու տնօրէն՝ Պր. Գէորգ Տօնապետեան ներկայացուց ուսուցչական կազմը՝ ամփոփ տեղեկութիւններ տալով ճեմարանի գործունէութեան, յաջողութիւններուն, վերելքին ու ծրագրին մասին։ Մօտ մէկ ժամ տեւող այս ջերմիկ մթնոլորտին մէջ իրարու ծանօթանալէ վերջ, ուղեցին նաեւ աշակերտութեան հետ ըլլալ պահ մը։

Հրաչեայ Յովհաննիսեան կարդաց հայրենասիրական ոգիով թաթաւուն իր «բաղձանք» քերթուածը՝ մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով։ Աշակերտութեան բուռն փափաքին տեղի տալով՝ Հենրիկ Ալլահվէրդեան երգեց «Հօր–հօր Աղայի հարսանիքը» եւ «Կենաց երգ»ը՝ հրաւիրելով աշակերտութիւնը, որ ընկերանայ իրեն։ Վաղարշակ Մամիկոնեան երգեց «Սիւնեաց Սարեր»ը, իսկ Լուսիկ Գոչեան, ոչ միայն երգեց, այլեւ՝ պարեց. իրեն ընկերացան ուսանողներ եւ ուսանողուհիներ։ Պահ մը վերջ խանդավառութեան ալիքը վարակեց նաեւ միւսները ու մեծ չուրջպար մը դարձան հայ արուեստագէտները, ուսանող–ուսանողուհիներ եւ ուսուցիչներ։ Երգողներուն ու պարողներուն կ'ընկերակցէին «քանուն» նուագող արուեստագիտուհիները։ Յուզումն ու ուրախութիւնը իրենց գագթնակէտին հասած էին։ Ոչ միայն մենք, այլեւ հիւրերը չափազանց յուզուած էին։ Կարելի չէր, օրինակ, չնկատել յուզումը՝ Վաղարշակ Մամիկոնեանին, ի տես այդքան մեծ թիւով խանդավառ հայ պատանիներու եւ պարմանուհիներու, երբ կը հետաքրքրուէր անոնց հայրենի ուսման ծրագրով։ «Ախր ի՞նչ է մնում արտասահմանի մէջ մեզ՝ եթէ մեր լեզուն էլ արգիլեն մեզի...»։ Ի՛նչ յուզում կար իր ձայնին մէջ ու ինչպիսի խոր ցաւ՝ այս արտայայտութեան մէջ։

Ցուցումը բոլորին կոկորդը կը սեղմէր ու շատերուն աչքերը արդէն թըրջած էին, հակառակ արցունքը սանձելու իրենց ճիգին:

Արուեստագէտները, ոչ միայն ուսանողութեան հոգիներուն մէջ անջնջելի յիշատակ մը ձգած մեկնեցան, այլեւ՝ ոմանք շօշափելի յիշատակներ ալ ձգեցին ուսանողութեան եւ ուսուցչական կազմին՝ Սայեաթ-Նովայի 250ամեակին, ինչպէս նաեւ Գրոց Գիւտի 1600ամեակին առթիւ պատրաստուած մետաղէ խորհրդանշական, սիրուն ու փոքր զարդասեղներ նուիրելով անոնց:

Երկու ժամէ աւելի տեւող այս այցելութիւնը քաղցր ու անմոռանալի յիշատակ մը եղաւ երկուստեք: Հիւրերը յուզումով բաժնուեցան տաքուկ այս յարկէն, որովհետեւ շատ ջերմ ու հարազատ ընդունելութիւն գտած էին ու տաքուկ սրտեր՝ զիրենք սրտբացօրէն ընկալող:

Երկրորդ խմբակ մը, մօտ տաս օր վերջ, դարձեալ այցելեց ճեմարան՝ դասախօսութեան մը համար: Խումբին մէջ էին մեծ երգչուհի Վարդուհի Խաչատուրեան, արուեստագէտ պարուհի՝ Սոնա Գասպարեան եւ դասախօս՝ Արուեստի «Ինստիտուտի դերեկտոր», արուեստագիտութեան Տոքթ. Ռուբէն Զարեան, որ հմուտ թատերագէտ մըն է, մանաւանդ՝ Շէյքսբիրագէտ մը:

Իր տեսակին մէջ՝ բացառիկ ու հոյակապ դասախօսութիւն մըն էր, մօտ երկու ժամ տեւող այս դասախօսութիւնը, որմէ մարդ դուրս կու գայ հոգեպէս լիացած ու բաւարարուած, հակառակ այն իրողութեան, որ դեռ ժամեր կարելի էր անձանձրոյթ ունկնդրել յարգելի ու հմուտ դասախօսը, որ խորապէս կը տիրապետէ իր նիւթին: Ռուբէն Զարեան խօսեցաւ «Համլէթ», «Օթելլօ», «Արքայ Լիր» մեկնաբանող արուեստագէտներուն մասին, ծանրանալով առաւելաբար Պետրոս Ադամեանի վրայ, որպէս «Համլէթ»ի լաւագոյն մեկնաբան՝ իր խաղարկութեամբ՝ նոյնիսկ՝ միջազգային չափանիշով, զայն անուանելով «Հայ Թատրոնի Արքան»:

Շէյքսբիրի գործերուն իր հմտութիւնը, առհասարակ՝ թատրոնի եւ մեծ արուեստագէտ դերասաններու մեկնաբանութեանց իր խոր ծանօթութիւնը, Պետրոս Ադամեանով հայ թատրոնին արձանագրած նուաճումը՝ դասախօսութիւնը կը դարձնէին կրկնապէս շահեկան: Դասախօսին մաքուր հայերէնը, անճիգ լեզուն, առատ բառապաշարը, հոգեկան ամենէն բարդ վիճակները՝ Շէյքսբիրեան հերոսներուն՝ յստակ տարազներով ներկայացումը, խոր ծանօթութիւնները, իր նիւթին մէջ կեանք ու ապրում դնելու շնորհը, կենդանի գոյներով ու պատկերներով՝ դերասանը բեմի վրայ դեր մը մեկնաբանած ատեն՝ ունկնդրին շօշափելի ու տեսանելի դարձնելու իր մեծ կարողութիւնը՝ մեզ չուտով առին իր խօսքի հմայքին տակ, ամբողջ դասախօսութեան տեւողութեան:

Ռուբէն Զարեան մեր հոգիները լեցուց ազգային հպարտութեան զգացումով՝ խօսելով մասնաւորաբար Յ. Խան Մասեհեանի թարգմանութեանց շուրջ՝ որպէս Շէյքսբիրի լաւագոյն ու ստեղծագործ թարգմանիչ, երկրորդ՝ Պետրոս Ադամեանի մասին՝ ոչ միայն Շէյքսբիրեան տիպարներու լաւագոյն ու իր կարգին՝ ստեղծող մեկնաբան, այլեւ՝ որպէս ազգային նախանձա-

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

«Ինչ» բանաստեղծութիւններ Հրատարակութիւն՝ Հայկեհրատի:

Հայկեհրատ, լուսաւորութեան լուսաւոր առաջադրանքով, իր ծոցին մէջ հիւրընկալել սկսած է Սփիւռքի մտաւոր երկունքով արդասաւոր գաւակները, անոնց ստեղծագործութիւնները յանձնելով հրատարակութեան: Միակ անփոխարինելի ծառայութիւնը, զոր կրնայ ընել պետութիւն մը, իրմով ներշնչուած եւ իրմով՝ ապագայի նկատմամբ յուսադրուած վտարանդի արուեստագէտներուն: Սփիւռքի հայ արուեստագէտը, յաճախ հակառակ իր անձուկ պայմաններուն արհամարհեր է աչխարհիկ դիւրամատչելի կեանքը եւ բնատուր նախաձեռնութեամբ մը աշխատեր՝ ինքզինք վերստեղծելու, գոյատեւելու անդիմադրելի ստիպողականութենէն հալածական, ծառայելով հայ դիրքին եւ զինքը շրջապատող հայ հաւաքականութիւններուն: Առանց անոր, այսօր պիտի չգտնուէր արտասահմանեան երիտասարդ գրականութիւնը, որ

խնդրութիւն ունեցող մարդ, որ միշտ օտար բեմերու վրայ հայերէնով խաղացած է իր դերերը, ապացուցանելու համար օտարներուն, որ մեր լեզուն ալ ատա՛կ է եւ նոյնքան գեղեցիկ ու ներդաշնակ՝ որքան Շէյքսպիրի մայրենիլեզուն՝ կարենալ անով մեծ ողբերգակին գործերը մեկնաբանելու չափ: Միայն մէկ անգամ, Օտեսայի դժուարահաճ հասարակութեան առջեւ զինջած է Ֆրանսերէնով խաղալ իր դերը՝ դարձեալ ցոյց տալու համար օտարներուն, որ հայը ի վիճակի է օտար լեզուի մը տիրապետելու այնքան լաւ, որքան իր մայրենի լեզուին, նոյնիսկ՝ անով Շէյքսպիրի գործերը մեկնաբանելու քաջութիւնը ունենալու: Իր նպատակն էր՝ արուեստի մեկնաբանութենէն անկախ՝ խոնարհեցնել օտարը՝ հայ լեզուի գեղեցկութեան, հարստութեան ու ամէն ինչ անով կարենալ արտայայտելու կարելիութեան առջեւ:

Տակաւին՝ Ռուբէն Զարեան այլ հպարտութեամբ մըն ալ լեցուց մեր հոգիները, մեզի ընծայեց՝ իրեն նման՝ այս նիւթին չուրջ հմուտ դասախօս մը ունկնդրելու հոգեկան անփոխարինելի վայելքը:

Զարեան, այս նիւթին չուրջ խօսած է նաեւ Շէյքսպիրի հայրենիքին մէջ՝ թարգմանի միջոցաւ եւ մեծ հմտութեամբ:

Թէ՛ Երգի-Պարի Անսամպլը, թէ՛ «Արարատ» մարզական խումբը, որ նոյն չրջանին Հալէպ կը գտնուէր, չատ ջերմ ու լաւ տպաւորութիւններով թաժնուեցաւ Հալէպահայութեան՝ իրենց հանդէպ ցուցաբերած անկեղծ ու գեղուն ղգացումներէն: Իրենց ու մեր փափաքն է, որ Հալէպահայութեան այս սրտաբաց ընդունելութիւնը վարակիչ դառնայ նաեւ այլ հայաչատ գաղութներու...:

ՅԱՍՄԻԿ ՆԱՃԱՐԵԱՆ

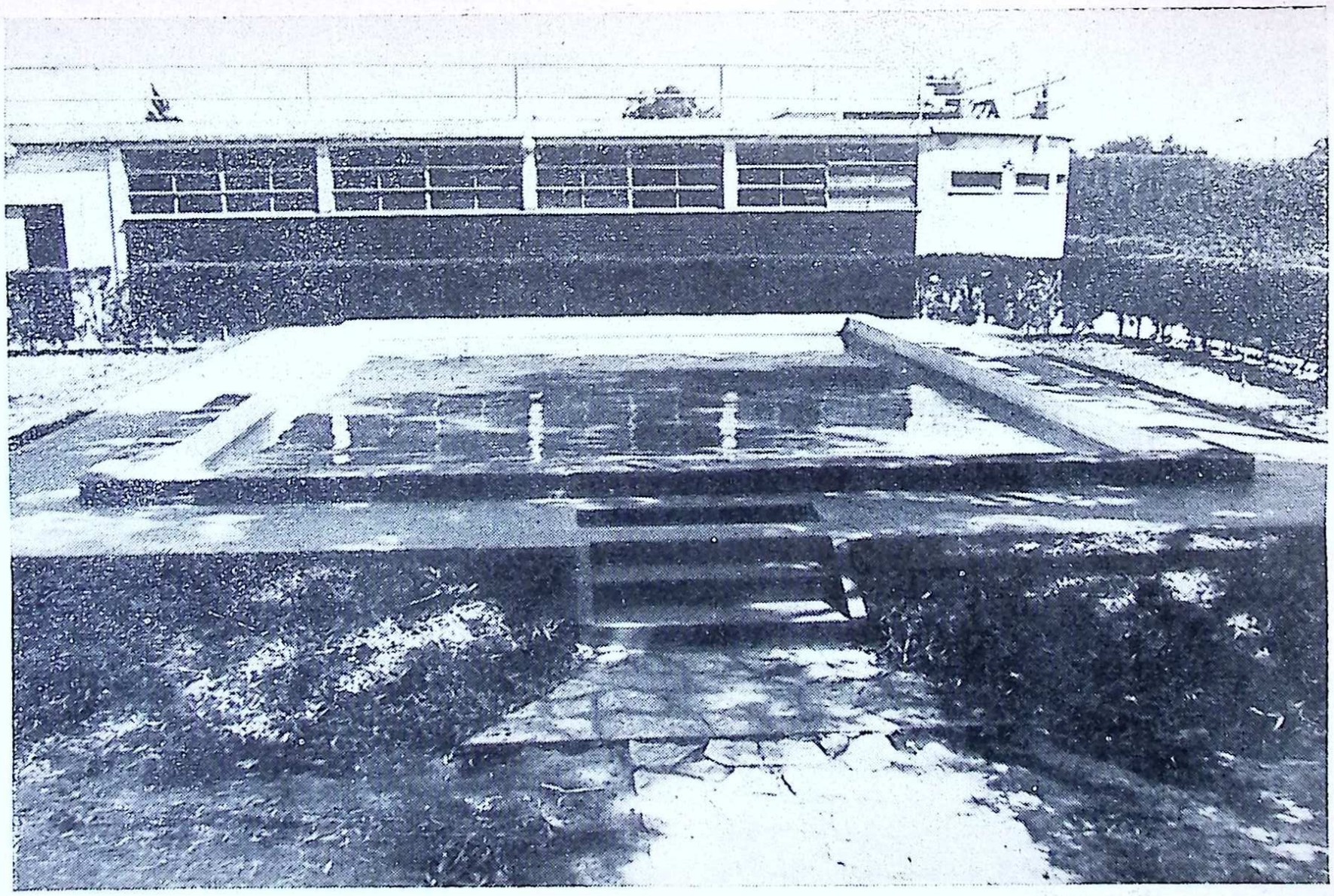

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Մարզադաշտին գոյգ լողարանները՝ չէնիֆին վրայ, մեծերու, իսկ առջեւը՝ փոքրիկներու ներակառոյց աւազանը, որ իրականացաւ մեծ զոհողութիւնով:

ՌՈՒԲԻՆ ՍԵՒԱԿ
(Տոէք· Զիլինկիրեան)

ՀՐԱՉ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
(Մէհմէտ Ալի)

ՄԻՀՐԱՆ ԹԱՀԹԱՃԵԱՆ
1874 – 1915

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՄԱՄՃԵԱՆ
Նահատակ ուսուցիչ

երգչուհի ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

երգիչ ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Հայաստանի երգի եւ պարի անսամպլէն, որ Նոյեմբերին խանդավառեց Մերձաւոր Արեւելքի հայութիւնը:

ՌՈԶԱ ՄԱԽԵԱՆ
Հրապարակագիր

Ազգային Հերոս Սողոմոն Թեհլիրեանի շիրիմը
Ֆրէզնոյի «Արարատ» գերեզմանատան մէջ:

Երեք տխրահռչակներ

ՀՄ. ԱՐԱՄԵԱՆՑ

ԱՐՇԱԻԻՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԱՐԹԻՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

իր մասնաւոր տեղը ունի եւ պիտի չարունակէ ունենալ հայ դրական իրակա-նութեան մէջ:

Վերածնած հայրենիքը, իր այս զաւակներուն բերած նպաստին հետ չատ մօտէն հաղորդակից է այլեւս, եւ ուշ չէ այն օրը կ'ենթադրենք, ուր Սփիւռքի բոլոր հրատարակելի ստեղծագործութիւնները ա'լ անհատական ձեռնարկներով լոյս պիտի չտեսնեն, կամ, փոշեպատ ձեռագիրներ պիտի չը-մնան, եւ հրատարակութեան պայմանները լրացնողները պիտի դառնան ազ-գին ժառանգ:

Այս խորհրդածութիւնները ունեցանք երբ իրանահայ բանաստեղծ «Դե-ւ»ի «Այս Երկար Ճամբան» խորագրին ներքեւ համադրուած 135 քերթուած եւ 28 քառեակները հրատարակուած տեսանք Հայպետհրատի կողմէ, 160 է-ջերու մէջ, կոկիկ հատորի մը մէջ, մաքուր տպագրութեամբ ու լաթակազմ: Դեւ առաջինը չէ եւ ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլայ: Եւ ամէն օր քիչ մը աւելի է թափը օտարերկրեայ հայ գրողներու հրատարակութիւններուն: Եւ ինչքան մեծ ըլլալու է հրճուանքը Սփիւռքի հայ գրողին, որ մինակ ու անտէր չէ այլեւս, իր ճակատագրին թողուած, թէ՝ այսօր ոչ միայն իր պետութեան հոգատարութիւնը վայելելու բախտին արժանացած է, այլեւ երկու միլիոն ընթերցասէր հայու սրտին մէջ արձագանգ գտած՝ իր ձայնը:

* * *

Թէ ինչ կը վերաբերի «Այս Երկար Ճամբան» հատորին, իրաւունքը ու-նինք կարծելու թէ այս հատորը բանաստեղծին ամբողջական գործերը չի բովանդակեր, նկատելով որ Դեւ առատ արտադրող մը եղած է, ըլլալով ըն-դունակ՝ յարաժայթք ներշնչումներու: Դեւի այս գրքոյկը բաժնուած է հինգ մասի, որուն առաջինը յատկացուած՝ յաւիտենական սիրոյ, երկրորդը՝ ներքին ապրումներու, երրորդը՝ մարդու եւ կեանքի, չորրորդը՝ քառեակնե-րու, իսկ հինգերորդը՝ հայրենիքին: Անժխտելիօրէն ուժեղ քնարական չունչ մը կը տիրէ իր քերթուածներուն մէջ, եւ ինչպէս միշտ, հայ բանաստեղծին դրեթէ սեփականութիւնը դարձած ողբն ու դառնութիւնը, կը կազմեն ա-ռանցքը՝ իր յուզական աշխարհին: Դեւի հոգին գերազանցապէս զգայուն էեւ դրեթէ ամէն տողի մէջ հեւք մը կայ ու ամէն քերթուածի աւարտումին՝ կորսուած բան մը: Այդ՝ երբեմն անպատուղ մնացած սէրն է, վերիվայրում-ներով եւ փոթորկուած՝ կեանքը, անմխիթար թողուած՝ ենը, կամ, կեանքին անիսառունակ վախճանը: Քիչ անգամ է որ իր բանաստեղծի խռովայոյզ հո-գին ներդաշնակուած է եւ խաղաղութիւնը իրա՛ւ կ'ապրի հոն: Դեւ գիտէ իր յուզումը փոխանձել ընթերցողին ու զայն համոզել մանաւանդ, եթէ նոյնիսկ բացասական դիրքաւորում որդեգրած է կեանքի հանդէպ: Ան, կռնակ է դար-ձուցած նիւթականացած աշխարհին, բացարձակ ժխտումով, թեւ ու թռիչ առած դէպի հոգիի եւ ղացման հեշտօրօր ոլորդները: Ճիշդ է ըսել անսահ-

մանօրէն նիւթականացած ներկայ աշխարհիս մէջ, ինքնիր ներաշխարհին պեղումն է որ կ'ընէ ան, անոր խորքին երեւան բերելով, բնազդօրէն ոսմանթիզմի մեծ տոկոսով մը գօտեպնդուած մարդը, եւ այդ անճնացումի պահեցուն, առիթը կ'ունենայ թօթափելու առօրեայի տաղտկալի բեռը: Այդ անտեսուած ու կորսուած ապրումներու, ոգեկոչումին ընթացքին բանաստեղծը վիրաւոր կ'իյնայ, ինքզինքը զգալով մինակ ու լքուած՝ բոլորէն: Բայց նաեւ ունի իր երգերը, որոնք զինքը կը բաւարարեն այդ լքման պահերուն:

Եթէ կը հաւատանք թէ միջավայրն է որ կը կերտէ մարդուն հոգին, ապա ուրեմն հարկ է ընդունիլ արեւելքին ուժեղ ազդեցութիւնը իր բանաստեղծութեան եւ մտածումներուն վրայ: Աւելին՝ իր երկիրը պատուղն են – բացառութեամբ՝ հայրենիքին նուիրուած մասը – ցարդ ընկերային նորատեղծ հոսանքներէն հեռու պահուած երկրի մը անսեթեւեթ բարքերուն: Այդ է պատճառը չատ ապահովաբար որ կեանքը պատկերելու եւ յոյզերուն երգ եւ լեզու տուած ժամանակ Դեւ երբեք չընդվզիր, պահանջք չունի ոչ մէկէ եւ սեսակ մը ընդարմացումով ընկղմած ըլլալ կը թուի զինքը շրջապատող աննըդաչնակ կենցաղի մը խառնիճաղանճին մէջտեղ: Այս վիճակը իր մօտ քիչ չափով միայն կը նշանակէ համակերպութիւն: Առաւելապէս, զայն տեսակ մը կանչ ու ճիչ ընդունելու ենք, իր անզօրութիւնը բացայայտող, եւ ճակատագրի դիմաց՝ տեսակ մը խղճամիտ դասալքում:

Հակառակ՝ գրոհելու խիզախութեան պակասին որքա՞ն քաղցր են իր առաջին եւ երկրորդ մասերու երկերը, երբ «Սէրն է խօսում» եւ «Ապրումներին հետ» է: Որքա՞ն քաղցր է խորհիլ մանաւանդ, թէ՝ արտաքին ընկերային, հասարակական պայմանները ի՛նչ կ'ուզեն ըլլան, մարդուն հոգին պիտի մնայ բաց ուրիշ մարդոց դիմաց, եղբայրօրէն, փոյթ չէ թէ ցաւալի իրականութեամբ, այդ բաց դուռը չատ քիչ անգամ պիտի տեսնուի:

Ամէն մէկ քերթուած հատուած մըն է հոգեկան եւ զգայական ապրումներուն, որոնք իրենց սահմանաւոր շրջագիծին մէջ ընդունակ կը դառնան տարածուելու եւ ընդլայնուելու, ընթերցողին մտածողութենէն ներս:

Անջատաբար, զմայլելի են իր 28 քառեակները, չաղախուած՝ պարսկական դասական բանաստեղծութեան իմաստութիւնով, որոնցմէ ամէն մէկը ամբողջական երկ մը կը կազմէ, տալով հեղինակին հատուն տարիքին համապատասխան բանաստեղծական չնորհն ու երաշխիքը:

Վերջինը՝ «Երկիր հրաչքներէ»ն, նորակերտ հայրենիքին Ցարութեան կենսունակութիւնը կը կրէ, տեսակ մը կոթողումով՝ իրեն նախորդող տըխրութեան ու թախիծի ովկիանին դիմաց: Դեւ, իր անխարդախ հիացումին առարկան զարձուցած է հայրենի աշխարհը, որուն կարօտովը այրեր ու ապրեր է տարիներ, դառնալով խօսնակը իրեն նմանն անկէ հեռու մնացած հարազատներուն կարօտին ու սիրոյն: Դեւը կը նկատենք ներկայ իրանահայ դրողներու առաջաւորներէն մէկը, իբրեւ անխարդախ ու տաղանդաւոր արուեստագէտ:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԶԵԿՈՅՑ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Վարչական Խորհուրդը 1964 տարուան ընթացքին հետեւեալ յատկացումներն ու օժանդակութիւնները կատարած է հայկական ձեռնարկներուն (*) :

1.— Պուրճ Համուտի դարմանատան, Լիբանան. 1.800

Պուրճ Համուտ թաղամասին մէջ 1923ին հիմնուած եւ ներկայիս Պէյրութի Սէն Ժոզէֆ համալսարանին կողմէ մատակարարուող այս դարմանատան չորս սենեակներուն մէջ ջեռուցիչներու եւ զովացուցիչ կազմածներու զետեղման համար :

2.— Անապատ Յղութեան հայ կաթողիկէ Քոյրերու վարժարանին, Պաղտատ. 28.000

Վարժարանին մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի շէնքերուն յաւելուածական բաժիններու կառուցման համար :

3.— Կիլիկեան նախակրթարանին, Հալէպ. 10.000

Վեց նոր դասարաններու եւ լուացարաններու կառուցման, խաղավայրի նորոգութեան եւ դասարաններու կահաւորման համար :

4.— Ձեռագրաց Մատենադարաններուն՝ Երեւան, Անթիլիաս, Երուսաղէմ, Պոլիս, Վենետիկ եւ Վիեննա. 45.000

Վերոյիշեալ կեդրոններու ձեռագրաց մատենադարաններուն մանրանկարող գործիքներու ամբողջական կազմածներ հայթայթելու համար յատկացուած վարկ :

5.— Յառաջացեալ տարիքով հայ մտաւորականներու հանգստեան Տունի մը կառուցման, Մոնմորէնսի, Ֆրանսա. 45.000

Միացեալ Ազգերու Գաղթականաց Փարիզի գրասենեակին հետ համագործակցաբար Մոնմորէնսիի մէջ կառուցանելու համար նոր շէնք մը՝ ուր պիտի կարենան պատսպարուիլ յառաջացեալ տարիքով 25 հայ մտաւորականներ : Միացեալ Ազգերու Գաղթականաց գրասենեակը պիտի տրամադրէ քառասունըհինգ հազար տոլար, իսկ Փարիզի Հայ Աղքատախնամ Ընկերութիւնը՝ որ միեւնոյն ժամանակ պիտի ստանձնէ յանձնակատարի պատասխանատուութիւնը, պիտի մասնակցի ձեռնարկին մօտաւորապէս 32.000 տոլարի գումարով :

6.— Հրատարակչական. 40.000

Ներկայ գումարը կ'աւելնայ նախապէս նոյն նպատակին համար յատկացուած վարկին վրայ՝ կարելի դարձնելու համար ապագայ ծրագիրներու իրագործումը :

7.— Մխիթարեան վարժարանին, Հալէպ. 65.000

(*) Բոլոր գումարները տոլար են :

Յատկացում՝ վարժարանի նոր չէնքի մը կառուցման համար։ Հողն ու շինութեան ծախսին մէկ մասը պիտի հայթայթէ Մխիթարեան Միաբանութիւնը՝ որուն կը պատկանի վարժարանը։

8.— Օհսֆորտի համալսարանին, Անգլիա. 308.000

308.000 տոլարի (110.000 սթերլին) սոյն յատկացումը կատարուած է Օքսֆորտի համալսարանին մէջ Հայագիտական Աթոռ մը հաստատելու նպատակաւ։

9.— Սուրբ Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցին, Պոլիս. 12.000

Յատկացում՝ հիւանդանոցին վիրաբուժական գործողութեանց յատուկ գործիքներու ամբողջացման ու արդիականացման համար։

10.— երիտասարդութիւն եւ Շարժում հայկական Ընկերակցութեան, Մարսէյլ. 10.200

Յո՛ւն մէջ՝ վերոյիշեալ կազմակերպութեան ունեցած երիտասարդական ամառնային «Քէմփ»ին մէջ կարգ մը անհրաժեշտ շինութիւններու համար։

11.— Քարէն Եփփէ ճեմարանին, Հալէպ. 8.000

Յատկացում Քարէն Եփփէ ճեմարանին կից նոր չէնքի մը կառուցման առիթով, որուն համար Հիմնարկութիւնը արդէն տրամադրած է 33.000 տոլար։

12.— Հայկական վարժարաններու ուսուցիչներու համար կազմակերպուած ամառնային դասընթացք Սեւրի մէջ, Ֆրանսա. 10.000

Հիմնարկութեան կողմէ սոյն յատկացումը կատարուած է հոգալու համար ծախսերը քսան հայ ուսուցիչներու՝ որոնք 1964ի ամառը Սեւրի մէջ մասնակցեցան Սեւրի Մանկավարժական Գիտութեանց Միջազգային կեդրոնին հետ համագործակցաբար կազմակերպուած դասընթացքներուն։

13.— Հայկական դպրեվանքերու. 50.000

Նոյն նպատակին համար 1960ին տրամադրուած դումարը սպառած ըլլալով, ներկայ յատկացումը կ'ըլլայ յառաջիկայ չորս տարիներու ընթացքին, առանց յարանուանական խտրութեան ուղղ հայ դպրեվանքերու մէջ Աստուածաբանական ուսման հետեւող որոշ թիւով ուսանողներու կրթական ծախսերը հոգալու համար։

14.— Մեհրամէրճեան երկրորդական վարժարանին, Պոլիս. 25.000

Վարժարանի նոր չէնքի մը կառուցման՝ եւ ներկայ չէնքին վրայ կատարուելիք կարգ մը անհրաժեշտ բարեփոխութեանց համար։ Այս աւելի նախատեսուած 48.000 տոլարի ընդհանուր ծախսին 23.000 տոլարը պիտի հոգայ վարժարանին հոգաբարձութիւնը։

15.— երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանին. 10.000

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան եղած է այս յատկացումը տարի մը եւս օժանդակելու համար հայ դաղթականներուն՝ որոնք ապաստան գտած են Սրբոց Յակոբեանց վանքէն ներս։

16.— Ս. Գրիգոր վարժարանին, Պոսթընի. Միաց. Նահանգներ. 5.000

Պոսթընի վերոյիշեալ Մխիթարեան վարժարան «Ռէմբ»ին ի նպաստ կատարուած է սոյն յատկացումը՝ նորակառոյց Ակինեան չէնքին մէջ պոնուող Մատենադարանին համար գիրքեր գնելու նպատակով:

17.— Ամառնային «Ռէմբ»երու կազմակերպիչ մարմիններուն, Ցունաստան. 30.000

Ցունաստանի մէջ հայ մանուկներու եւ պատանիներու յատուկ ամառնային «Ռէմբ»երու կազմակերպման եւ անհրաժեշտ պիտոյից դնման համար:

18.— կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանին, Անթիլիաս. 10.000

Անթիլիասի դպրեվանքին եւ Կաթողիկոսարանի Պիկֆայլի ամարանոցին մէջ անհրաժեշտ նորոգութիւններու համար:

19.— Սան Անթուան Աւետարանական Եկեղեցւոյ Մշակութային Ընկերակցութեան, Ֆրանսա. 10.500

Սոյն յատկացումը եղած է վերոյիշեալ ընկերակցութեան, որպէսզի կարելի ըլլայ դարմանատան մը կառուցումը՝ իրենց ամառնային «Ռէմբ»ին կից:

20.— Համազգային Թատերախումբին, Պուրճ Համուտ, Լիբանան. 10.000

Համազգային Միութեան Պուրճ Համուտի Թատերասրահին կահաւորման համար:

21.— Սփիւռքի հայկական վարժարաններուն. 350.000

Հիմնարկութեան ներկայ յատկացումը կատարուած է 1965-66 եւ 1966-67 դպրոցական տարիշրջաններուն ևս չարունակելու համար նախորդ տարիներուն գործադրուած ծրագիրը՝ որուն համաձայն Հիմնարկութիւնը կը հոգայ հայկական վարժարաններու մէջ ուսանող որոշ թիւով չքաւոր աշակերտներու կրթաթոշակները:

22.— Թեհրանի Հայոց Թեմական խորհուրդին. 6.000

Յատկացում՝ ի նպաստ հայերէն լեզուի դասագիրքերու չարքի մը հրատարակութեան:

23.— կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանին, Անթիլիաս. 10.000

Կաթողիկոսարանի մատենադարանին նորոգութեան ու սարքաւորման համար:

24.— Թարգմանչաց-Սվաճեան Միացեալ վարժարանին, Պաղտատ. 8.400

Սոյն վարժարանին կից՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան դարմանատան համար գնուելիք «էքս Րէյ»ի կոպմածի մը եւ այլ անհրաժեշտ գործիքներու ամբողջացման համար կատարուած յատկացում:

25.— Էջմիածնի Կաթողիկոսարանին, Էջմիածին. 50.000

Էջմիածնի Կաթողիկոսարանին ի նպաստ սոյն յատկացումը եղած է հայագիտական հրատարակութիւններու մասնաւոր ծրագրի մը իրագործման համար:

26.— Մաշտոցի անուան Մատենադարանին, Երեւան. 15.000
Արտասահմանէն մասնագիտական գիրքերու եւ հրատարակութիւններու հայթայթման համար:

27.— Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային, Երեւան. 15.000
Արտասահմանէն գիտական հրատարակութիւններու հայթայթման համար:

28.— Պատմական Յուշարձաններու Հանպանման Հայկական Ընկերութեան, Երեւան. 20.000
Հիմնարկութեան սոյն յատկացումը պիտի տրամադրուի Հայաստանի մէջ պատմական կոթողի մը վերանորոգութեան:

29.— Համալսարանական կրթաթոշակներ. 250.000
Համալսարանական կրթաթոշակներու համար յատկացուած նոր այս յատկացումը կատարուած է որպէսզի կարելի ըլլայ վճարել տալ 1965–66 ուսումնշրջանին ներկայացող արժանաւորապոյն թեկնածուներուն:

30.— Լիբանանի հայկական ժողովրդական պարախումբին. 7.750
Պարախումբի անդամներուն տարազներուն, յարդարանքին եւ բեմական զանազան առարկաներու հայթայթման համար:

31.— Զմմառի վանքին, Լիբանան. 11.250
Վանքին ձեռագիրները, թղթածրարներն ու հնութիւնները պատուհակող նորակառոյց չէնքին կահաւորման համար:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՑԱՐԴ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒ

Գումար՝ մինչեւ 31 Դեկտեմբեր 1963 կատարուած յատկացումներու	5.642.509
Գումար՝ Յունուար 1964էն մինչեւ 31 Դեկտեմբեր 1964 կատարուած յատկացումներու	1.476.900
Ընդհանուր գումար Հիմնարկութեան կողմէ մինչեւ 31 Դեկտեմբեր 1964 կատարուած յատկացումներու	7.119.409

Լիզպոն, 31 Դեկտեմբեր 1964

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼԿԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՉ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԵՀԼԻՐԵԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԱՌԹԻԻ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Քալիֆոռնիոյ կեդր. կոմիտէէն ընտացաւիք հետեւեալ կոչը, հրատարակութեան խնդրանիքով: Հայ ժողովուրդի վրէժխնդրական սրբազան զգացումը խորհրդանշող Սողոմոն Թեհլիրեանի յուշարձանը կ'արժէ որ իրականացուի համայն հայութեան լումաներովը եւ դառնայ միութեան գիծ մը ի սփիւռս աշխարհի տարտղնուած տարագիր բեկորներու միջեւ:

«Ն.»

Սիրելի Հայ ժողովուրդ ի Սփիւռս Աշխարհի,

Ֆրեզնոյի Հայոց Սրբարան գերեզմանատան մէջ, աճիւնները առժամապար Ֆրանսա փոխադրուած ազգային հերոս Զօր. Անդրանիկի նախկին դամբանի կողքին՝ պարզ ու խոնարհ չիրմաքարի մը տակ, կը հանգչի մարմինը ազգային անզուգական այլ հերոս մը՝ յանձին Սողոմոն Թեհլիրեանի, որ 1921 Մարտ 15ին, յանուն արդարութեան՝ Ապրիլեան հայաջինջ Եղեռնին բուն հեղինակը տապալեց գետին, Պերլինի հրապարակին վրայ:

Գերման Ոճրագործ Ատեանը եւ մարդկութեան խիղճը անպարտ արձակեցին զինքը, գործուած ոճիրը նկատելով արդարանալի՝ որովհետեւ ամբողջ անմեղ ժողովուրդ մը Գողգոթա առաջնորդող հրէշ մը չէր կրնար խուսափիլ արդարութեան դատաստանէն: Ճակատագիրը՝ հուսկ ուրեմն, նետեց զինք Ամերիկայի ազատ ափերուն վրայ, ուր՝ թեթեւցած խիղճով, 1960 Մայիս 23ին, յաւիտենականութեան փակեց իր աչքերը՝ Հայրենիքի տաք կարօտը սրտին:

Զորս տարիներէ ի վեր, անոր առժամեայ հանգստարանը Ֆրեզնոյի Հայոց գերեզմանատան մէջ, դարձած է արդէն ուխտատեղի, ուր ամէն տարի Քալիֆոռնիոյ եւ այլ նահանգներու հեռաւոր շրջաններէն ուխտաւոր բազմութիւններ կու գան խոնարհիլ անոր չիրիմին առջեւ՝ յարգանքի եւ երախտագիտութեան իրենց տուրքը տալու աննահանջ Մարտիկին, որուն բովանդակ կեանքը եղաւ համակ նուիրում իր ժողովուրդին եւ ապա դարձաւ խորհրդանիշ անոր ազգային արդար վրէժխնդրութեան:

Իր մահուան չորրորդ տարելիցին եւ Ապրիլեան Եղեռնի 3իսնամեակի առթիւ, Հ. Յ. Դ. Քալիֆոռնիոյ Կեդր. Կոմիտէն որոշած է Հերոսին անունին արժանի Յուշարձան մը կանգնել չիրիմին վրայ՝ յաւերժացնելու համար անոր յիշատակը եւ վերածելու այդ հանգստարանը ազգային հպարտանքի եւ ներշնչումի իրական Պանթէոնի մը ներկայ եւ ապագայ բոլոր հայ սերունդներուն համար:

Իրագործելու համար առաջադրուած նպատակը, Հ. Յ. Դ. Քալիֆոռ-

նիխոյ կեդր. կոմիտէն՝ Հ. Յ. Դ. Բիւրօ–ի յանձնաբարութեամբ, կը ձեռնարկէ Յուշարձանի կառուցման եւ այդ առթիւ կատարուելիք համազգային եւ համաժողովրդական նուիրատուութեանց հաւաքման գործին:

Արդ, կոչ կ'ընենք համայն Հայութեան Սփիւռքի չորս ծագերուն, հայ ժողովուրդի բոլոր տարրերուն եւ հատուածներուն՝ անխտիր, իրենց սրտէն բխած նուէրներով մասնակցելու համազգային այս հանդանակութեան, ցոյց տալու համար Թալէաթներու ժառանգորդներուն որ հայ ժողովուրդը Ապրիլեան Եղեռնէն յիսուն տարի ետք ո՛չ միայն աթաւած է իր ստացած ճակատագրական հարուածէն, այլեւ աւե՛լի քան կենսունակ կանգնած է ոտքի եւ դափնի կը հիւսէ իր հերոսներուն համար:

Վստահ ենք, որ երախտապէտ եւ ազգային արժանապատուութեան նախանձախնդիր ամէն հայ սիրով պիտի ընդառաջէ այս կոչին, որովհետեւ անմահներու փաղանգին միացած Սողոմոնը կը պատկանի բովանդակ Հայութեան: Ճշմարիտ Հերոս մը՝ որ անսակարկ նուիրումով ծառայեց հայ ժողովուրդին եւ իր արբանեան վրէժխնդրութեամբ հպարտութեամբ ուսերուն կուռծքը յետ Եղեռնի հայութեան:

Հ. Յ. Դ. ՔԱԼԻՖՈՌՆԻՈՅ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

* * *

Ներկայ կոչը ղրկուած է Սփիւռքի հայ մամուլին անխտիր: Նուիրատուութիւններ պիտի կատարուին ուրեմն ամէն երկրի մէջ: Ամէն Հայ իր նուէրը կրնայ ղրկել հասցէին այն թերթին, որուն մէջ կը կարդայ այս կոչը: Նուիրատուներու անուններն ու նուիրուած գումարները իր տեղին պիտի յայտարարուին կոչը հրատարակող թերթերուն մէջ, եւ այդ պիտի ծառայէ իբրեւ ստացական:

Այս սրտաբուխ նուիրատուութեանց վերջին պայմանաժամը պիտի ըլլայ 30 Ապրիլ 1965:

ԿՈՉ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

ՀԱՑՈՑ ՀՈՂԱՑԻՆ ԴԱՏԻ ՀԵՏԱՊՆԴՄԱՆ ՇՈՒՐՋ

Պէյրութէն ստացանք Յունուար 15 թուակիր կոչ մը, որուն վերջին մասը կու տանք: Կոչը յապաղած է, ըստ մեզի, եւ դժբախտաբար չներկայացուցեր հայ ժողովուրդի ամբողջութիւնը: Կ'իմանանք, որ ամիսներու բանակցութիւնները սպարդիւն անցած են եւ կարելի եղած չէ ապահովել մասնակցութիւնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան, համահայկական կամեցողութիւն եւ ճիգ պահանջող այս ձեռնարկին:

«Ն.»

Մեծ Եղեռնի չարաշուք տարիներէն սկսեալ, մեր ժողովուրդը, հակառակ միջազգային քաղաքական աննպաստ դործօններուն եւ պայմաններուն, երբեք չհրաժարեցաւ իր սրբազան դատէն եւ ներկայիս անիկա իրաւամբ կ'ակնկալէ, որ իր պաշտօնական եւ անպաշտօն մարմինները, իր ամբողջ ղեկավարութիւնը նոր եռանդով եւ աննահանջ կորովով չարունակեն հետապնդել մեր հողային դատը, ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՎ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՂՄԷ ԲՌՆԱԳՐԱՒՈՒԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՂԵՐՈՒ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒՄԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԿՑՈՒՄԸ ՆԵՐԿԱՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՈՂԱՄԱՍԻՆ: Մեր ժողովուրդը իրաւամբ կ'ակնկալէ, որ իր բոլոր կազմակերպութիւններն ու դիտակից տարրերը ամբողջական նուիրումով ու հաւատքով փարին մեր դատը հետապնդելու փըրկարար աշխատանքին, ու ոչ մէկ ղոհողութեան առջեւ կանգ առնեն՝ հասնելու համար այդ դատի արդար ու խաղաղ լուծման:

Արդ, թարգմանը հանդիսանալով մեր արդարապահանջ ժողովուրդի զգացումներուն եւ ապրումներուն, Ռամկավար Ազատական եւ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեանց պատասխանատու մարմինները, Սփիւռքահայ զանազան հաւաքականութիւններու պատակնող ծանօթ անձնաւորութեանց հետ գործակցաբար, Պէյրութի մէջ կեանքի կոչեցին ՀԱՑՈՑ ՀՈՂԱՑԻՆ ԴԱՏԻ ՀԵՏԱՊՆԴՄԱՆ ԱՌԱՔԱՄԵՑՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ, որ ներկայ կոչով կը դիմէ ահա ամբողջ Սփիւռքահայութեան եւ հրաւէր կը կարդայ միասնական ճիգով գործունէութիւն ծաւալելու ի նպաստ մեր դատի բարւոք լուծման:

Կոչ կ'ընենք բոլոր դոյութիւն ունեցող թէ ստեղծուելիք մարմիններուն՝ պատրաստուիլ այն ՀԱՄԱԳԱՂՈՒԹԱՑԻՆ ՀԱՄԱՀՈՂՈՎԻՆ ՀԱՄԱՐ, որ պէտք է գումարուի յառաջիկային, եւ ուր ամբողջ Սփիւռքահայութեան ներկայացուցիչները միասնաբար պէտք է որդեգրեն մեր ազգային դատի լուծման անհրաժեշտ բոլոր միջոցները:

Կոչ կ'ընենք մեր ազգասէր հայրենակիցներուն ոտքի կանգնիլ ու խաղաղ եւ օրինաւոր միջոցներով հետապնդել մեր հողային սրբազան դատը:

Մենք կոչ կ'ընենք խաղաղութիւնն ու արդարութիւնը սիրող բոլոր մարդերուն եւ պետական ղեկավարներուն, ամէն տեղ, որ արդարութիւն ընելով

հայ ժողովուրդին, դրապէս նպաստեն խաղաղութեան ամրապնդման եւ ժողովուրդներու միջեւ խաղաղ գոյակցութեան զօրացման:

Ցարգա'նք՝ մեր բիւր բիւրաւոր նահատակներու յիշատակին:

Ցաւերժ վա'ռք՝ մեր ստեղծագործ ժողովուրդին:

Փառք եւ յաղթանա'կ՝ մեր հողային սրբազան դատին:

ՀԱՑՈՑ ՀՈՂԱՑԻՆ ԴԱՏԻ
ՀԵՏԱՊՆԴՄԱՆ ԱՒԾԱՄԵԱՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Տոքթ. Վարդան Թօփալեան, Վեր. Տիգրան Խլորեան
Տոքթ. Տիգրան Վարժապետեան Տիար Յարութիւն Կուժունի
Փրոֆ. Բարունակ Թովմասեան Մեծր Հրաչեայ Սեդրակեան
Տիար Վահէ Վահեան Տիար Տիգրան Թոսպաք
Տիար Ժիրայր Նայիրի Տիար Գրիգոր Խաչերեան
Ճարտ. Յակոբ Դաւիթեան Տիար Բենիամին Ժամկոչեան
Տիար Մկրտիչ Կապրաշ Մեծր Նուպար Թուրսարգիսեան
Պէյրութ, 15 Յունուար 1965 Տիար Գեղամ Տանիկեան

... Հայ ժողովուրդը եւ մասնաւորապէս հայ մտաւորական եւ ղեկավար տարրերը հաւաքաբար զգաստացած չեն Ապրիլեան եղեռնէն եւ չեն գտնուիր պատասխանատու վարիչի բարձրութեան վրայ: Պատմութիւնը Ապրիլեան եղեռնի հայ նահատակները պիտի սուրբերու կարգը դասէ, բայց պիտի աւելցնէ թէ հայ ժողովուրդը, այդ օրերուն, ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐՈՒ պէտք ունէր եւ ոչ թէ ՄԱՐՏԻՐՈՍՆԵՐՈՒ... Նոյն կարգով եւ շատ աւելի անողոք վճիռ ունի պատմութիւնը ներկայ օրերու հայ մտաւորականութեան հանդէպ, զայն անձնասիրութեան եւ թուլամորթութեան անարգ սիւնին գամելու, որպէս անպարտաճանաչ հայ ժողովուրդի գերագոյն շահերն անտեսող դասի: Այս պարագային, արդարութիւնը կը պահանջէ ըսել, որ մեր ժողովուրդն աւելի առողջամիտ է, քան մեր մտաւորականութիւնը:

1931 Փարիզ ԿԱՐՕ ՍԱՍՈՒՆԻ

Եթէ ծրագրուած կերպով լուսանկարներով ամրողջացուին Թորամանեանի չափագրութիւնները եւ նկարները, այդ պարագային այդ ձեւի մանրակրկիտ եւ բարեխիղճ կերպով մշակուած նիւթ չունենար նոյնիսկ Իտալիոյ հին քրիստոնէական արուեստը:

ՍԹՐԶԻԿՈՎՍԿԻ

ՀՐԱՉ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(ՄԷՀՄԷՏ ԱԼԻ ՊԷՅ)

(1892 – 1960)

Եղեռնի պատասխանատու մեծ ոճրագործները Պերլին գացած կ՛ապրէին անուննին փոխած եւ հետքերնին կորնցուցած: Անոնք լրիւ դիւտակցութիւնը ունէին իրենց գործած ոճիրին ահաւորութեան եւ դիտէին թէ դատապարտուած են: Թալէաթի թուրք կենսագիրները գրեցին թէ ան կ՛ապրէր պարտմուրհակը գրպանը... Ան անհատապէս վճարեց իր պարտքը. սակայն, վեց ամիս տեւեր էր իր թաքստոցը գտնելը Պերլինի մէջ, ուր 1924 Մարտ 15ին դիտապատս լինկաւ հերոս Սողոմոն Թեհլիրեանի զնդակովը: Ահաբեկիչները կ՛աճապրէին. Թալէաթի ահաբեկումէն յետոյ թուրք ոճրագործները աւելի ղէոյշ դարձած էին եւ վախ կար որ Պերլինէն կը հեռանան դէպի Խ. Միութիւն կամ Թուրքիա, գործակցելու Ինվէրին, Քեմալին:

Այս մտահոգութիւնները անհրաժեշտ կը դարձնեն Պերլինի Թրքական շրջանակներուն մէջ «աչք մը» ունենալ, ահաբեկումը կազմակերպողներու գործը դիւրացնելու եւ արագացնելու համար: Այս «աչք»ը պիտի հանդիսանար Հրաչ Կարապետ Փափազեան: Բնիկ Եողղատցի այս անվեհեր հայորդին դեռ երիտասարդ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը մտած էր, իսկ 1914ին աւարտած՝ Պոլսոյ իրաւաբանական համալսարանը եւ մտած զինուորական դպրոց եւ ստացած սպայի աստիճան: Պատերազմի սկիզբին ան խոյս տալով Թրքական բանակէն կը յաջողի անցնիլ Հալէպ, ուր մօտէն կը տեսնէ հայ տարագիրներու տառապանքն ու նահատակութիւնը, դէպի Տէր Զօր գացող ճամբաներու վրայ... 1919ին կը վերադառնայ Պոլիս, ուր կը ստանձնէ պատասխանատու պաշտօններ կուսակցութեան մէջ: Օրուան գլխաւոր մտահոգութիւնն էր պատուհասումը մեծ եւ փոքր ոճրագործներուն:

Պերլինի մէջ հայ հետազօտիչները կը դժուարանային հետքը գտնելու Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիրի, որ Թալէաթէն յետոյ երկրորդը կը դասուէր իբր տարագրութեան եւ սպանդի ծրագիրը յղացող եւ գործադրութեան անձամբ հսկող հրէշ մը: Փափազեան յանձն կ՛առնէ այս ճիւաղին հետքը գտնելու աշխատանքին լծուիլ: Շահան Նաթալի՝ պատասխանատու կազմակերպիչը ոճրագործներու պատուհասման գործին, իր մասին կը գրէ.

«Երիտասարդ մը, նրբակազմ, չափանակագոյն մաղերով, միջահասակ, կեսարիոյ շրջաններէն, թուրքերէն լեզուն օրօրցէն իրեն ընտանի, եւ չեչոը իրաւ Թրքական, եւ տէր այսպիսի յատկանիշներու, որոնք լեզուն իր հեռ անխուսափելիօրէն կը բերէ ու կը նոյնացնէ ենթակայի ձեւերուն, շարժումներուն, մտածելու ու գործելու կերպերուն վրայ, նոյնիսկ եավաշ–եավաշութիւնը «այսօր չըլլայ վաղն ըլլայ»ի ճակատագրութեան: Դերին տիպը»:

«Մեծապէս պաղարիւն չրջահայեաց» Հրաչ կը թլփատուի, կը դառնայ Մէհմէտ Ալի Պէյ եւ 1921ի վերջերը կը մեկնի Պերլին, ուր կը գտնուէր գոր-

ծին պատասխանատուն՝ Շահան Նաթալի, քանի մը հետազօտիչներ եւ կը հասնին նաեւ Արամ Երկանեանն ու Արշաւիր Շիրակեանը: Առաջինը արդէն պատուհասած էր երեք ջարդարարներ, իսկ երկրորդը քանի մը ամիսներ առաջ Հռոմի մէջ զգետնած էր Սայիտ Հալիմը, որ Եղեռնի չրջանին Թուրքիոյ վարչապետն էր:

Պերլինի մէջ կը ծանօթանայ Ճեմալ Ազմիի տղուն Էքմէլի հետ, եւ անոր միջոցաւ մտնելով Թուրք ընտանիքներէ ներս, կը յաջողի հետքը գտնել Պէհաէտտին Շաքիրի եւ ինչպէս ծանօթ է 1922ի Ապրիլ 17ին Պէհաէտտինն եւ Ազչանաստակ կ'ըլլան միաժամանակ Արամ Երկանեանի եւ Արշաւիր Շիրակեանի գնդակներով:

Իր կեանքն իսկ վտանգելու գնով Հրաչ իր պարտականութիւնը կատարելէ յետոյ, քիչ մը եւս կը չարունակէ իր «բարեկամութիւն»ը Էքմէլի հետ եւ 1922ի Մայիսին կը վերադառնայ Կ. Պոլիս, ուրկէ կ'անցնի Ռումանիան, նուիրուելով ազգային, կուսակցական աչխատանքներու: 1926ին կ'ուղարկուի Հալէպ, ուր հայ ազգային կեանքին մէջ կ'ունենայ արդիւնաւոր գործունէութիւն, իր լրջութեամբ, ողջախոհութեամբ արժանանալով ընդհանուրի յարգանքին: Սիւրիական քաղաքական, պետական չրջանակներու մէջ եւս ան սիրուած էր ու երկու անգամ երեսփոխան ընտրուած սիւրիական խորհրդարանին:

Կուսակցական թէ ազգային գծով ան միչտ գտնուած է պատասխանատու դիրքերու վրայ: Իր մասին կարօ Գէորգեանի 1961ի Տարեգիրքին մէջ կը կարդանք.

«Հրաչ Փափազեան ունեցաւ քաղաքական եւ մանաւանդ յեղափոխական գործիչէ մը պահանջուած բոլոր յատկութիւնները: Շրջահայեաց էր, գաղտնապահ, սակաւախօս եւ համեստ: Չէր սիրեր երեւիլ, կամ գովեստ ու գնահատանք լսել իր անձին մասին: Խօսքերը արժէք չունէին իրեն համար: Կարեւորը, ամէն բանէ առաջ, գործն էր եւ գործի վերածուելիք մտածումները կամ կարծիքի փոխանակութիւնները»:

★

Հայրենի տուն եւ հայրենիք, անցած ու գալիք բոլոր սերունդների հոգու ոսկէ կաղապարն են:

ԱԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Իսկական գեղեցկութիւնը՝ կեանքի մէջ իրագործուած բարիքն է: Անհատական երջանկութիւնը մի անկարելի ցնորք է, երբ կեանքը իր ամբողջութեամբ ցաւագին ճիչերի, խեղդուած հառաչանքների մի հսկայական համերգ է:

ԱԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՄԻՀՐԱՆ ԹԱՀԹԱՃԵԱՆ

Մեծ Եղեռնի, Ապրիլեան նահատակներու Ցիսնամեակին առթիւ, Տրապիզոնի զոհերէն մէկի, աղնիւ եւ հայրենասէր հայու մը՝ Միհրան Թահթաճեանի, անծանօթ մնացած աղէտալուր աշխատանքները, 96ի հայկական կոտորածներէն յետոյ, դաւառներէն Տրապիզոն հասնող եւ երկրէն մեկնող դաղթականներու տեղաւորման եւ առաքման աշխատանքներու մասին, իմ լսածներէս եւ 900էն յետոյ իմ ականատեսի վկայութիւններս, յիշեալի մասին դրի կ՛առնեմ:

Մ. Թահթաճեան բնիկ տրապիզոնցի, հայ-հռոմէական դաւանանքէն, կը պատկանէր քաղաքի ծանօթ դերդաստաններու այն խմբակին՝ որոնց համար կ՛ըսէին թէ՝ Անիի հայ դաղթականներու այն ճիւղեն են, որոնք Տրապիզոն անցած էին:

Արժէ որ դրուի «Ապաղդայնացած» կարծուած՝ այդ հին հայերու, Անիի դաղթականներու մասին, որոնք մօտ երեք հարիւր տարի առաջ Թէոտորոսիչ Սրբեպիսկոպոսի օրով, զանգուածօրէն, Լեհաստանի Կալիցիոյ շրջանին մէջ եւ այլուր ընդունեցին հայ հռոմէական դաւանանքը, սակայն պահեցին իրենց մէջ հայկական բարք ու վարքը, աղէտային ղդացումները: Անաղարտ եւ անմար, մոխիրի մէջ թաղուած կայծերու պէս...:

Թահթաճեաններու տոհմային պատմութիւնը ինձ համար կը սկսի Մ. Թահթաճեանէ եւ իր կրտսեր եղբայր, այր եւ կին Բիւզանդ Թահթաճեանէ, որոնք տարիներ առաջ հոս մահացան:

Համիտի օրով, Թիւրքիոյ հայ կաթոլիկները մասամբ վայելելով Ֆրանսական կառավարութեան դեսպանի եւ Հռոմի Պապի մասնաւոր համակրութիւնը, զերծ էին ոստիկանական հալածանքներէ եւ քաղաքական չինծու ամբաստանութիւններէ: Իսկ Տրապիզոնի հայ կաթոլիկներ՝ աւելի առանձնաշնորհեալ:

Տրապիզոնի հին ազնուական գերդաստաններէն Մորեան եղբայրները, յաջողած էին Ֆրանսական «Բադէ» չոգանաւային մեծ ընկերութեան ներկայացուցչութիւնը «Ագենդութիւնը», ունենալ:

Մորեան եղբայրներ թէեւ թրքահպատակ հայ կաթոլիկներ էին, սակայն իրենց գործին բերումով, քաղաքի Ֆրանսական դեսպանին չափ ազդեցիկ եւ առանձնաշնորհեալ դիրք մը կը վայելէին, որ կը տարածուէր նաեւ իրենց քեռայր-փեսային՝ Մ. Թահթաճեանի վրայ, որ կ՛օգտագործէր իր ազդային հասարակական գործերու, աշխատանքներու մէջ, կառավարութեան հետ ունեցած խնդիրներու մէջ, որ միշտ ալ անպակաս էր:

96ի հայկական կոտորածներէն վերջ, հայաբնակ դաւառներու հայ ժողովուրդը, զարհուրած եւ օգտուելով կառավարութեան խորամանկ եւ չարամիտ կարդադրութիւններէն՝ արդելք չըլլալ երկրէն հեռացող հայերուն, ազատ անցք տալ,- զանգուածօրէն դաղթել սկսած էր դէպի Կովկաս, դէպի եւրոպական երկիրները, Ամերիկա եւ Եգիպտոս:

Կարմիր Լարդին յաջորդած էր ճերմակ Լարդը, իր բոլոր աղգավնաս կողմերով... : Սուլթանը եւ ցար Նիկոլայը միեւնոյն նպատակ կը հետապնդէին... տարբեր եղանակներով «Հայաստան առանց հայու»:

Ցարդ 96ի Լարդերէն յետոյ, Վանէն դէպի Կովկաս մեկնող գաղթականները ապահով մինչեւ սահմանագլուխ հասցնելու համար հրահանգ կու տար իր դեսպանին, միանալ մեկնող կարաւաններուն: Եւ դեսպանը յաճախ երեք օրուան այդ ճամբան կ'ընէր, միանալով կարաւաններուն թուրքերէն իրաւամբ ստանալով «քարվանպաշի», «կարաւանապետ քոնսիլ մակդիրը:

Հոս փակագծի մէջ ըսենք որ քաղաքին մէջ հանրածանօթ դոհարեղէնի եւ ժամացոյցներու մեծ վաճառական Մ. Թահրաճեան, մօտէն ծանօթութիւն կը հաստատէր ներածութեան եւ արտածութեան, յանձնակատար բնիկ վաճառական Եղիազար Տապաղեանի հետ, որ տարիներ առաջ Մարսիլիայէն եկած, հոն հաստատուած էր, խորհրդովն իր մեծանուն ուսուցչին՝ Մկրտիչ Փորթուգալեանի, որուն ալակցած էր Մարսիլիոյ «Արմենիա» թերթի հրատարակութեան:

«Նման զնման սիրէ» կ'ըսէ մեր ժողովրդական իմաստուն խօսքը: Երկու «նմանները» իրարու չատ մտերիմ բարեկամներ կը դառնան:

Տրապիզոն հասնող կարաւաններու մէջէն դուրս կու գան հայ գաղթականներ, թուրքիայէն մեկնելու դիտաւորութեամբ եւ հետզհետէ կը չատնար թիւը երկրէն վախչողներու: Պէտք կ'ըլլայ կազմել «Գաղթականական Հոգատար Մարմին» մը, նախագահութեամբ Մ. Թահրաճեանի, տեղաւորման եւ առաքման գործերը կազմակերպելու համար:

1900ին երբ ես Տրապիզոն հասած էի, գաղթականութիւնը վերջանալու մօտ էր, սակայն, սկսած էր նոր տեսակի գաղթականութիւն, եկող կարաւաններու մէջէն դուրս կու գային Ամերիկա մեկնելու մտադրութեամբ, մասնաւոր ապսպրանքով, հարսնցու հայ օրիորդներ, պիթլիսցի, մշեցի, խնուսցի միացած իրենց մօրը կամ ապագայ կեսուր մօրը, կարաւանի հայ ճամբորդներու հսկողութեան տակ: Հոս էր որ կը սկսէր իրենց բնակութեան չատ դժուարին հարցը: Քաղաքին մէջ երկու–երեք խաներ կային, ուր կ'իջեւանէին ամէն ազդէ ճամբորդներ: Մեր ամօթխած եւ պարկեչտ հայուհիներ տանջարան մտնելու պէս կը փակուէին սենեակի մը մէջ, անկարող ներս դուրս ընելու, լալիրչ թուրքերու անպատկառ հայեացքին տակ: Հոս կը հասնէր հայ իգական սեռի պատուոյ նախանձախնդիր, պատուական Թահրաճեան եւ մեզ՝ «Օդնական պատանիներս» դործի կը լծէր: Գրպանը ունեցած ցուցակին համաձայն մեզ հետ կը ղրկէր զոյգ մը հայուհի «հիւրեր». աղգայիններու տուները, որոնք նախապէս յօժարած էին եւ ցուցակագրուած, անորոշ ժամանակով պատսպարելու զանոնք:

Երկար ժամանակ Տրապիզոնի հայութիւնը գաւառէն եկող եւ մեկնող գաղթականաց ըրաւ իր սիրայօժար եղբայրական օգնութիւնը, սակայն, «անցուկը մոռցուկ» եղած է եւ ամէն ինչ նահատակ քաղաքին հետ պատմութեան անցած:

Պ. Այբէս

ԱՐԱՄ ՏԱՊԱՂԵԱՆ

ԵՂԵՌՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷԳԸ

1915 չարաչուք տարուան Ապրիլ 11, 12 եւ 13ի (հին տոմարով), 24, 25 եւ 26 օրերը Պոլսոյ հայ մտաւորականներու, երեւելիներու ձերբակալումով սկսաւ ահաւոր ցեղասպանութիւնը, որ Ապրիլեան Եղեռն կը կոչենք:

Եղեռնի առաջին սգահանդէսը տեղի ունեցած է զինադադարէն յետոյ 1919ի Ապրիլ 12ին, Ուրբաթ օր մը: Այս առթիւ կազմուած է Ապրիլ Տասնըմէկի Սգահանդէսի յանձնախումբ մը, որուն մաս կազմած են աղէտէն ճողոպրող մտաւորականներ եւ դրացի տիկիններ, որոնք հետեւեալներն են.— Եւփիմէ Աւետիսեան, Զարուհի Գալէմքեարեան, Պերճուհի Պարսամեան, Մարի Սթամպուլեան եւ Օր. Արփիար: Պարոններ՝ Տիգրան Զաւէն, Մերուժան Պարսամեան, Յ. Ճ. Սիրունի, Գէորգ Մեսրոպ, Շահան Պէրպէրեան, Յովհ. Պօղոսեան, Թադէոս Սուքիասեան եւ Տոքթ. Բարսեղ Տինանեան:

Այս առթիւ Յանձնախումբը հրատարակած է նաեւ «Յուշարձան» մը, «Յաւերժացնելու համար իր յարգանքի եւ սուգի արտայայտութիւնը»: «Յուշարժան»ին դլխաւոր խմբագիրը եղած է Թէոդիկ, իրեն աջակիցներ ունենալով վերապրող մտաւորականներ: Յուշարձանին մէջ Թէոդիկ տուած է 76 նահատակ գրողներու, եկեղեցականներու, ազգային գործիչներու, յեղափոխականներու, բժիշկներու եւ այլ մտաւորականներու համառօտ կենսագրականը, չատերուն լուսանկարը եւ ոմանց մտածումներէն հատուածներ:

Հատորը կը վերջանայ Յանձնախումբի հետեւեալ տողերով.

»Ներկայ պարագաները նկատի առնելով՝ արդար պիտի չըլլար Յանձնախումբիս վերադրել լիակատար եւ անթերի գործ մը մէջտեղ բերած ըլլալու յաւակնութիւնը:

«Նախախորհ մըն է ասիկա, եթէ կարելի է ըսել, առաջիկային աւելի հոխացած եւ լիակատար ձեւի մը տակ ներկայացնելու համար այս Յուշարձանը, որուն հաստոյթը յատկացուած է մտաւորականներու Փոնտը կազմելով, մասնաւորապէս օգնելու Մեծ Զոհերու այրիներուն եւ որբերուն»:

Դժբախտաբար այսօր, Եղեռնէն չիսուն տարի յետոյ, տակաւին «լիակատար», ամբողջական պատմութիւնը չունեցանք ահաւոր ոճիրին: Կ'ակընկալենք, որ հայրենիքի մէջ օր մը, գուցէ 75ամեակին առթիւ, իրականանայ այս համազգային բաղձանքը:

«ՏԽՐԱՀՈՉԱԿՆԵՐ»

Պոլսոյ ամբողջ մտաւորականութիւնը երեք դիշերուն մէջ կարելի եղաւ ձերբակալել եւ դէպի սպանդ առաջնորդել, հայ բազմաթիւ այլասերած մարձկան լրտեսներու ցուցմունքներով: Այսչ աքսորուած եւ վերադարձած Բիւզանդ Պօղոսեան իր յուշերուն մէջ կը գրէ.—

... «Պատերազմական պաշտօնատան հայթայթիչներէն մին, Լութֆի Պէյ (ծագումով Ալպանացի), երբ աշխատած գրասենեակին մէջ առանձին կը

պանուէինք, խորին վշտով մը ըսաւ։ Այս ձեր հայերը չէ՞ն ամչնար կոր, հարիւր յիսունի հասաւ պաշտօնապէս արձանագրուող հայ խափիյէներուն թիւը։ Լուքֆի Պէյ, Պոլսոյ ոստիկանութեան պէտ Պետրի Պէյի սերտ բարեկամը եղած է։ «Տխրահռչակ»ներէն գլխաւորներն են.— Արթին Մկրտիչեան, Սրշաւիր Սահակեան, Հմայեակ Արամեանց երկուքը Հնչակեան եւ Քսան կախաղաններու մատնիչներ նկատուած են եւ Թրքացած հայ մը՝ Հիտայէք։

Արթին Մկրտիչեան 21 Մարտ 1919ին պատուհասուեցաւ Պոլսոյ մէջ, մխեռներն ալ իրենց կարգին պատժուեցան։

Պատկերներու բաժնին մէջ կարելի է տեսնել նկարները երեք «Տխրահռչակներ»ու, ինչպէս կ'որակէ զանոնք Թէոդիկ։

ԿԱՂԱՆԴ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴ

Կաղանդի գիշեր եւ գիշեր Ս. Ծնունդի, յարուցեալ յուշեր կը մրրկեն մեր խոռվալից հոգիները՝ որոնք մանկութեան կախարդանքին հետ ամենայատատանջ կարօտները կը զգան։

Կը փորձենք մեր կեանքի խորշակահար աւերակ պարտէզներէն ուրախութեան ծաղիկներ հաղել։

Կը փորձենք բերկրահոս բաժակներ մօտեցնել մեր շրթներուն։ Բայց մոխիր եւ դառնութիւն կ'ըլլան մեր բաժինը։

Բայց հակառակ ամէն բանի, կեանքը մեզ կը շղթայէ երազներու եւ յոյսերու։

Թո՛ղ յառնեն յուշերը։ Յուշեր՝ որոնք սիրական մեռելներու պսակ մը կը յօրինեն մեր գլխուն վերեւ։

Նորերը կան, անոնք որ մեզ հոգիներէն բխեցան եւ անգիտակ են մեր կրած չարչարանքին։

Ցանուն անոնց արդար ուրախութեան, յանուն անոնց գեղեցկավառ աթեւին, վերցնե՛նք մեր դառնահամ բաժակները եւ պահ մը հանդիսանա՛նք արժանաւոր նահապետները ցեղի մը որ գեղեցկութիւնը պաշտեց եւ անկորնչելի սիրոյ խորհուրդներուն հաւատաց միշտ։

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

«ԼՈՒՌ ՅԱՒԵՐ»...

Մեր համայնքը ծանօթ է իբր հարուստ, բարեկեցիկ Սիւրմէլի համայնքներուն մէջ: Արդարեւ, իբր ամբողջութիւն հարուստ, բարեկեցիկ է այս համայնքը: Սակայն այս չնշանակեր, որ կոտտացող վրէժքեր, «լուռ ցաւեր» այստեղ չկան: Անկազմակերպութեան հետեւանքով կաղն ի կաղ ընթացող ընթացող մշակութային, կրթական հարցերու չէ որ պիտի անդրադառնանք այսօր. այլ համայնքին մէջ նկատուող մասնաւոր երեւոյթներու, որոնք կրնան մեր ամբողջութեան մէջ տկարացնել – արդէն խիստ տկար – իրեւ օգնութեան ոգին, զանգուածները մղելով դէպի անտարբերութիւն եւ արատ ցընելով ուծացումն ու օտարացումը:

Ընկերային օգնութեան գործը մեր համայնքին մէջ գրեթէ գոյութիւն չունի, թէեւ պակաս չեն բարեգործական այլեւայլ միութիւնները եւ աւանդական «աղքատախնամ»ները:

Օրինակի համար յիշենք պարագան այրիի մը, որ դժնդակ պայմաններու մէջ կը պայքարի մեծցնելու համար իր անչափահաս ինը որբուկները, որոնց ուրթը մանչ են եւ մէկը՝ աղջիկ: Կան բացառիկ ուշիմութեան տէր փոքրիկներ, որոնք նիւթական պատճառներով կը զրկուին ուսումէ: Եւ դեռ կան անոք եւ տկար ծերեր, պառաւներ, որոնք ի վիճակի չեն իրենց խնայողութիւնները – չարժուն կամ անշարժ – կը տրամադրեն օտար բարեսիրական հաստատութիւններու, իրենց կեանքի վերջին օրերը քիչ մը խնամք ունենալու համար:

Նման պարագաներուն երբ ենթական դիմէ ազգային մարմիններու, ձեռնունայն կը վերադառնայ, կամ իրեն կը տրուի այս կամ այն մեծահարուստին հասցէն: Սակայն այս կերպ համայնք մը կարելի չէ պահել. ընդհակառակն այս ընթացքով մեծահարուստը կը ձանձրանայ տաղտուկներէ եւ աջակցութեան կարօտ եղողն ալ բնականաբար կ'ուծանայ հայ հաւաքականութենէն:

Մեր կարծիքով ժամանակն է միջոցներ խորհելու, ստեղծելու համար գործունեայ, լուրջ, ձեռներէց ազգային խնամատար մարմին մը, որ կարենայ դրամական միջոցներ հայթայթելու գործը տրամաբանական ձեւով կազմակերպել եւ արդարութեամբ ու անհրաժեշտ բծախնդրութեամբ զայն կարիքաւորներու բաշխել: «Ազգային խնամատարութիւն»ը. պէտք չէ դառնայ աւանդական «աղքատախնամ» մը, որ յաճախ ենթակային արժանապատուութիւնը կը մեռցնէ, զայն դնելով մուրացիկի դիրքին մէջ:

Համազգային չափանիշով նման կազմակերպութեան մը վերապահուած է հսկայ դեր մը կատարել համայնքին մէջ: Ան պէտք է ծերին, անոքին, անկարին օգնէ, իսկ աշխատունակ երիտասարդներու, արհեստաւորներու հնարաւորութիւն տայ անկախ գործի տէր դառնալու, ապահովուած երաշխա-

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՅԻ ՄԻՋՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԷՆ

Մոնթէվիտէոյի երիտասարդներու Միջմիութենական Դիւանէն ստացանք կոչ մը, զոր ստորեւ կու տանք եւ սպաներէն յայտարարութիւն մը, ուր ընդգծելէ յետոյ ցիսնամեակի առթիւ համահայկական միակամութիւն ստեղծելու անհրաժեշտութիւնը, կ'առաջարկէ Մարտին Մոնթէվիտէոյի մէջ գումարել հսւմաշխարհային հայկական համագումար մը, ՄԱԿին ներկայացնելու համար Հայուքեան նիւթական եւ հոդային պահանջները: Յայտարարութիւնը ստորագրած են անխտիր բոլոր յարանուանական եկեղեցիներու վարչութիւնները, բոլոր կուսակցութիւններն ու մշակութային, հայրենակցական միութիւնները:

«Ն·»

Ուրուկուահայ Երիտասարդաց Միջմիութենական Դիւանը բաղկացնող կազմակերպութիւնները՝ նկատի ունենալով համագործակցաբար տարուած աշխատանքին դրական եւ անմոռանալի յաջողութիւնը, եւ թարգման հանդիսանալով Սփիւռքի հայութեան իղձերուն եւ յոյսերուն, կ'որոշեն տրամադրել իրենց բոլոր ոյժն ու եռանդը հայ ազգին անկորնչելի իրաւունքներու պաշտպանութեան, եւ – Ապրիլեան Եղեռնի ցիսնամեակի առիթով – աչքառու եւ սատարել չարժման մէջ դնելու բոլոր Սփիւռքահայութիւնը միասնաբար, ՄԱԿին առաջ ներկայացնելու համար հետեւեալ պահանջները.–

Ա.— Վնասուց հատուցում 1915ի ջարդերուն:

Բ.— Վերադարձում իր իսկական տիրոջ Թուրքիոյ կողմէ գրաւուած եւ ներկայիս անոր պատկանող հայ հողերուն:

Այս առաջադրանքով, կոչ կ'ընեն բոլոր տեղական կազմակերպութիւններուն, ըլլան անոնք երիտասարդական, քաղաքական, կրօնական, բարեսիրական, հայրենակցական թէ այլ, համախմբուելու, եւ վերոյիշեալ սկզբունքներու շուրջ բոլոր գաղութը ներկայացնող լայնածաւալ չարժում մը կազմելու համար:

ԱՐՄԵՆԻԱ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԵՒԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՑ ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ ՀՆՁԱԿԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՑ–ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՑԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

Մոնթէվիտէօ, 17 Նոյեմբեր, 1964

ւորութեամբ փոխատուութիւններ ընելով, գործ հայթայթելով· իսկ ուսումնատենչ պատանիներու բարձրագոյն կրթութիւն ստանալուն սատարելով, յառաջիկային գործով կամ դրամով իր ստացածը վերադարձնելու պայմանով:

Մեր համբանքը օտար ափերու վրայ կարենալ պահելու եւ մանաւանդ աճեցնելու համար, անհրաժեշտ է նոր ոգիով եւ նոր մեթոտներով կազմակերպել համայնքային կեանքը հոս եւ ամէն տեղ:

Պ.

Օր· ՍԻՐԱՆՈՑՇ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ
Պր· ԱՐՄԷՆ ՄԵԾԱՏՐԻՐԵԱՆ
Ամուսնացեալք

4 Յունուար 1965 Պ· Այրէս

Ջերմօրէն կը շնորհաւորենք Սիրանոյշը եւ Արմէնը, մաղթելով կատարեալ երջանկութիւն, իսկ Պր· Արզումանեանին կը յայտնենք մեր խնդակցութիւնները: Այս առթիւ պէտք է ըսենք որ Սիրանոյշ իր բարերար եղբօր այլ բազուկը հանդիսացած է, միասին բաժնելով կեանքի դժուարութիւնները ու դառնութիւնները, իսկ յաջողութեան չրջանին եղած է խմաստուն խորհրդական մը իր ազդանուէր գործերուն: Կը մաղթենք, որ յետ այսու եւս ազդօգուտ գործերու իրականացման մէջ ըլլան վեհանձնօրէն միասիրտ, միակամ, գործակցութեամբը սիրելի Արմէնին:

«ՆԵՐԿԱ'Ց»

Այս առթիւ, Պր· Նազարէթ Մղտեսեան, 1000ական փեսօ կը նուիրէ «Ներկա՛յ», «Արմենիա» թերթերու եւ Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութեան ու Ֆլորէսի ՀՕՄ-ին: Շնորհակալութիւններ:

Օր· ՎԻՐԽԻՆԻԱ ԱՊԱՃԵԱՆ
Պր· ԴԱՒԻԹ ԳՏԱԿԵԱՆ
Ամուսնացեալք

16 Յունուար 1965 Պ· Այրէս

* * *

Օր· ՀԵՐՄԻՆԷ ԶԻՆՃԻՐՃԵԱՆ
Պր· ԹՈՎՄԱՍ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ
Ամուսնացեալք

23 Յունուար 1965 Պ· Այրէս

Մեր շնորհաւորութիւնները ճոխապսակ ամոլնեբուն: «Ն·»

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆ

Տոքթ· Գ· Օ· Գալուստեան Դեկտեմբեր 19ին, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ խօսեցաւ Բանթուրանիզմի մասին: Աքսիոն Արժենթինօ-Արմենիայի կազմակերպած սոյն շահեկան դասախօսութեան ընթացքին բանախօս Տոքթորը ծանրացաւ Բանթուրանիզմի ծագման, հետապնդած նպատակներուն եւ Հայութեան ու Հայաստանի ապագային համար ներկայացուցած վտանգներու մասին:

ՊՕՂՈՍ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ «ՓԱՆՕՐԱՄԱ» ԱՄՍԱԹԵՐԹԻՆ ՄԷՋ

Արժանթինեան «փանօրամա մեծ ամսաթերթը իր Ճունուարի թիւին մէջ «Անհատականութիւններ» ընդհանուր խորագրին տակ կը ներկայացնէ գործի ոչխարհէն երեք նշանաւոր դէմքեր, հրատարակելով անոնց նկարները: Ամսաթերթը Պօղոսը եւ Սիրանոյշը կը ներկայացնէ իբր թրքական հալածանքի զոհեր եւ կենսագրական համառօտ ծանօթութիւններ տալէ յետոյ կ'անդրադառնայ իրենց կառուցանելիք դպրոցին, որ ինչպէս ծանօթ է չուրջ յիսուն միլիոն պիտի արժէ:

ԺԱՆ ՏԷՐ ՄԷՐԿԷՐԵԱՆ

Համաշխարհային համբաւի տիրացած երիտասարդ չութախահարը ծննած է Մարսէյլ եւ տասը տարեկանին հայրենիք հաստատուելով յաճախած է Երեւանի եւ Մոսկուայի երաժշտանոցները: Այսօր արդէն ան կը դասուի երաժշտական աշխարհի մէջ նուիրագործուած մեծ արուեստագէտներու շարքին եւ կը ծափահարուի աշխարհի բոլոր մայրաքաղաքներուն մէջ, սկսելով Երեւանէն մինչեւ Մոսկուա, Փարիզ, Պուքրէշ, Պուտափեշտ, Պալթեան երկիրները եւ Հեռաւոր Արեւելքի մէջ:

ԱՐՇԱԻԻՐ ՇԻՐԱԿԵԱՆԻ Հռոմի մէջ Սայիտ Հալիմը, Պերլինի մէջ Ճեմալ Ադմին չանսատակ ընող եւ այլ սխրագործութիւններու հեղինակ հերոսի Ճուչերը չուտով հրապարակ կ'ելլեն: Պէյրութի «Համազգայինը» հրատարակիչն է գործին, չուրջ չորս հարիւր էջ, ուր կ տրուին հերոսին կենսագրութիւնը եւ գործերուն պատմութիւնը: Առիթ կ'ունենանք հանդամանօրէն ներկայացնելու Հերոսն ու իր գործը:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐ ՌՈԶԱ ՄԱԽԵԱՆ, որ անցեալ տարի 2500 տոլարի կըրթաթոշակ մը ստացաւ, Համամերիկեան Մամուլի Ընկերակցութենէն, տարի մը հետեւելու համար հրապարակագրական ուսումներու Միջեալ Նահանգներու մէջ, եւ Եւրոպա ճամբորդեց, Ճունուար ամիսէն սկսեալ ամէն Ուրբաթ օրեր ժամը 14ին կը խօսի Պետական Ձայնասփիւռէն «Եւրոպական Պատկերներ» նիւթին չուրջ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ աւարտելով Պէյրութ վերադարձած են ճարտարապետներ Օր. Անահիտ Երէցեան, Վարուժան Մարտիկեան ու Սրա Մրտաչէսեան, ինչպէս նաեւ բժիշկ Աբրահամ Ասլանեան: Ուրախալի է, որ երեսան ուսած համալսարանաւարտներու վկայականները կ'ընդունուին եւ կը ճանչցուին Լիբանանի մէջ, յետ պետական քննութեան, ենթականերուն ապահովելով իրենց մասնագիտութիւնը կիրարկելու իրաւունք:

ՔԵՍԱՋԻՄ ԿԻՒԼԷՋ ԵՒ ՀԱՄԻՏ ՔԻՐԻՄԼԻ, Թուրք երեսփոխանները շրջապտոյտ մը կ'ընեն Լատին Ամերիկայի մէջ: Ցունուարին վերջերը անոնք այցելեցին նաեւ Պ. Այրէս եւ զանազան պաշտօնական այցելութիւններ տուին եւ ունեցան մամուլի ասուլիս մը, ուր անոնք արծարծեցին Կիպրոսի խնդիրը, Թրքական տեսակէտները պաշտպանելով, ՄԱԿի մէջ համակիր ձայներ ու քուէներ ապահովելու նպատակով:

ԹՈՒՐՔ հարիւր քսան հազար բանուորներ ներկայիս կ'աշխատին եւրոպական զանազան երկիրներու մէջ, իսկ երեք հարիւր քսան հազար բանուորներ ալ կարգի կը սպասեն երթալ աշխատելու համար:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ Պետական Օփերայի արուեստագէտները կը ներկայացնեն «Թիւրանտօ» օփերան, որուն գրեթէ բոլոր գլխաւոր դերակատարները Հայեր են, ինչպէս՝ Նուպար Պայլերեան, Յակոբ Թոփուզեան, Պետրոս Գույումճեան, Նուրհան Ռուշան, իսկ օփերայի երգչախումբի վարիչներէն է՝ ծանօթ սպաս Ժիրայր Զարքճեան:

ԾԱՆՕԹ ՔԷՄԷՆՋԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆ, Մերձաւոր եւ Ծայրագոյն Ասիոյ ու Եւրոպայի զանազան քաղաքներուն մէջ համերգներու երկար շարքէ մը վերջ Փարիզի, Լոնտոնի ու այլ քաղաքներու մէջ շարք մը երաժշտական համերգներ տուած է:

ԻՐԱՆԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ սրահներուն մէջ սկսած է ցուցադրուիլ «Ասր Թալայի» կինոաշխատանոցի արտադրած «Թափառական Աղջիկը» ժապաւէնը, պարսկերէն: Ժապաւէնին բեմադրիչն է Արամայիս Աղամալեան. դերակատարներն են՝ Մանուէլ Մարութեան, Վահան Աղամալեան, Շահին, Բեհրուզ, Վոսուղի, Փարխիդէ, Աքբար Հըշեմի, Մինու Շաֆի եւ Ամին Ամինին:

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ բնակչութիւնը երկու հազար օրուան ընթացքին կ'աճի աւելի քան երեք հարիւր հազար մարդով: Ներկայիս Հայաստանի բնակչութեան թիւը կը կազմէ երկու միլիոն եօթանասուն հազար: Եօթնամեակի սկիզբէն մինչեւ այժմ Հայաստանի կառավարութիւնը բազմազաւակ մայրերուն տուած է քանի մը միլիոն ռուպլի նպաստ: 52.263 կիներ պարգեւատրուած են շքանշաններով եւ մայրութեան մետալներով, որոնցմէ շուրջ հինգ հարիւրը արժանացած են «Հերոսուհի Մայր» պատուաւոր կոչումին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ «Մանկութիւն չունեցող Մարդիկ» վէպը Մոսկուայի «Պրոգրէս» հրատարակչականի կողմէ հրատարակուած է, Բուլատ Օկուճավայի թարգմանութեամբ: Հայ որբերու եւ որբանոցային կեանքը ներկայացնող գործին յառաջաբանը գրած է Փրոֆ. Ա. Արշարունին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Գերազանցապէս նշանակալից, ոգեպնդող լուրը Հայ Սփիւռքին կը հասնի Վեհափառ Հայրապետին խանդավառ յայտարարութիւններուն ճամբով: Գահիրէէն անցքին – դէպի Ատիս Ապապա կրօնական Խորհրդաժողովի մը մասնակցելու երթալուն առթիւ – Վեհափառի հասկնալի յուզումով եւ հոգեկան անհուն գոհունակութեամբ ըրած յայտարարութիւնները կու գան հաստատելու որ Հայ Սփիւռքի եւ Հայրենի Երկրի հայութեան ներքին հոգեկան, զգացական կապերը անխորտակելի են: Հայրենիք եւ Հայ Սփիւռք մէկ են եւ անբաժան:

Նահատակներուն ներկայութիւնը Այնտեղ չատ աւելի զօրաւոր կերպով կը զգացուի եւ ներքին ապրումի կը վերածուի քան թէ հո՛ս, արտերկրի մէջ, ուր դժբախտաբար յաճախ բացակա՛յ են Անոնք... Տասնամեակներու արդասաբեր լռութեան մէջ Հոն հասունցաւ, կոփուեցաւ Նահատակութեան Ցաւը, Կսկիծը եւ իր արտայայտութիւնը գտաւ ստեղծագործական, չինարարական հոյակապ իրագործումներու մէջ:

Ըստ Վեհափառ Հայրապետին այսօր արդէն «կը պոռթկայ» Հայրենիքի ժողովուրդը, Էջմիածնի մօտերը կանգնելով Ցուշարձան մը եւ ուխտելով լիովին «Արժեցնել Ցիսնամեակը»: Հո՛ն այլեւս բոլորը ոտքի են, պանծացնելու համար Նահատակներու յիշատակը եւ ճչալու համար կուտակուած ցաւն ու բողոքը, հայ ժողովուրդին ենթարկուած անիրաւութիւններուն դէմ:

Հատուած մը Վեհափառին յայտարարութիւններէն.

Ս. Էջմիածնի մէջ, Մայր Տաճարի հիւսիսային կողմը, հրապարակ մը պիտի բացուի՝ այնտեղ Նահատակներու Ցուշարձանը կանգնեցնելու համար: Արդէն իսկ սկսած են աշխատանքները: Հիմնարկէքը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 24ին, կառոյցը կը լրանայ ամառը, իսկ բացումը տեղի կ'ունենայ աշնան, Մեր գահակալութեան տասնամեակին առթիւ:

Ց Ի Ս Ն Ա Մ Ե Ա Կ...

Այս տարի յիսնամեակներու տարին է: Շուրջ մէկ ու կէս միլիոն նշանաւոր եւ խոնարհ հայորդիներու նահատակման կիսադարեան տարեդարձն է: Նշանաւոր նահատակներու նկարները մասամբ կան եւ յաճախ մեր հրատարակութիւններու մէջ կը տեսնենք: Խոնարհ նահատակներուն նայս դոյզն արդարութիւն մը ընելու եւ անոնց կենդանագիրը ապագայ սերունդներուն փոխանցելու նախաձեռնութեամբ այս թիւէն սկսեալ պիտի հրատարակենք մեզի տրամադրուած այն բոլոր նկարները, որոնք կը ներկայացնեն Մեծ Ոճրագործութեան շրջանին՝ 1915էն մինչեւ 1922 ինկողները, ուր որ ալ պատահած ըլլայ նահատակումը, ամբողջ Թուրքիոյ եւ Ատրպէյճանի հողերուն վրայ եւ անկախութեան պատերազմներու շրջանին:

Անտիպ լուսանկարներ ունեցողները կրնան խմբագրութեանս ուղարկել հակիրճ կենսագրական տեղեկութիւններով:

ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻԻ

ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՑ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ ընդհանուր ժողով մը գումարելով ընտրած է յատուկ մարմին մը, Եղեռնի Ցիսնամեակը պատշաճ կերպով նշելու համար:

ԼԻՈՆԻ ՀԱՑ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախաձեռնութեամբ կեդր. Ֆրանսայի եօթը քաղաքներու ազգ. իշխանութիւնները խորհրդակցական ժողով մը գումարելով, ստեղծեցին 13 հոգինոց յանձնախումբ մը, Նոյեմբեր 15ին, Եղեռնի Ցիսնամեակին առթիւ տեղի ունենալիք ձեռնարկներուն պատշաճ կերպով իրենց մասնակցութիւնը բերելու համար:

Լիոնի Ազգ. Միութեան Դիւանը լուրը մամուլի հաղորդելով կ'ըսէ նաեւ.— «Հակառակ մեր ակնկալութեանց, համազգային չափի վրայ սգատօն սարքելու առընչութեամբ որեւէ տեղէ որեւէ հրահանգ կամ թելադրութիւն ստացած չըլլալով մինչեւ այսօր, ժողովին մասնակցող ներկաներու միահամուռ վճիռքին վրայ, որոշուեցաւ հիմակուընէ պատրաստութիւն տեսնել, բաւական կեդր. մարմինէ մը հրահանգ չստացուած պարագային, մեր յարմար դատած եւ մեր հնարաւորութիւններուն ներած չափով դրականացնելու համար առաջադրութիւնը»:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ եւս ժողով մը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 17ին, հրաւէրովը երեք յարանուանութեանց պետերուն, համահայկական եւ վայելուչ կերպով տօնելու համար Ապրիլ 24ը: Շուրջ 45 կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ մասնակցած են ժողովին:

Այս առթիւ կաթ. Պատուիրակ Սերովբէ Արք. յայտնած է, որ Ցիսնամեակի առթիւ կը մտածուի Ցուչարձան մը կանգնել Փէր-Լաչէզ գերեզմանատունը կամ Փարիզեան հրապարակի մը վրայ, եթէ կարելի ըլլայ:

Պ. ԱՅՐԷՍԻ ՄԷՋ Ամառնային արձակուրդներու սկիզբը՝ Նոյեմբեր 22ին եւ Դեկտեմբեր 5ին, տեղի ունեցան երկու ժողովներ – որոնցմէ առաջինին մասնակցած են շուրջ վաթսուն միութիւններու ներկայացուցիչներ – նախագահութեամբ կաթ. Պատուիրակին: Առաջին ժողովը բաւական փոթորկալից եղած է, եւ ապարդիւն: Իսկ երկրորդին լսուեցան խմանքով պատրաստուած որոշ ծրագիր–առաջարկներ, որոնք եթէ իրականացուէին, կրնան սատարել Միջազգային հանրային կարծիքին վրայ ղրկական աղդեցութիւն ձգելու, հայութեան տառապանքին եւ արդար իրաւունքներու առընչութեամբ: Առիթ կ'ունենանք անդրադառնալու: Առայժմ... արձակուրդ է եւ դադար:

ԳՐԱԾ ԷԻՆՔ, որ Հալէպի մէջ կը փորձուի Նահատակներու Ցուշատօնը կազմակերպել միացեալ ուժերով եւ համահայկական տարողութեամբ: Մեր թղթակիցէն ստացուած տեղեկութիւններու համաձայն, կարելի եղած չէ համաձայնութեան մը գալ եւ իւրաքանչիւր համայնք առանձին պիտի որդեդրէ նահատակներու յիշատակը, իր հասկցած ձեւով:

ԿՍԿԾԱԼԻ ՄԱՀԵՐ

Յունուար 24ին իր մահկանացուն կնքեց Կէլիպոլուցի Տիգրան Կիւրճեան: Հանգուցեալը ազնիւ, աշխատասէր հայ մըն էր, որ երեք տարի առաջ դժբախտութիւնը ունեցած էր կորսնցնելու 16 ամեայ իր եղուարդ զաւակը: Անակնկալ այս կորուստին հետ ան չէր կրցած հաշտուիլ եւ յարատեւ, ամէնօրեայ հոգերը զինք ընկճեցին: Մխիթարութիւն իր այրիին, Ծերունազարդ ծնողներուն եւ Խաչերեան ընտանիքին:

* * *

Մար Տէլ Փլաթայի ճամբուն վրայ ինքնաշարժի ծանր արկածի մը զոհ եղած են Իսահակ Երէցեան եւ Անդրանիկ Քայլքճեան, որոնք սեփական ինքնաշարժով կ'երթային Ատլանթիկի ափը օդափոխութեան: Առաջինը իր յետին կը ձգէ չորս անչափահաս զաւակներ եւ այրին, իսկ երկրորդ նոր ամուսնացած էր: Ցաւակցութիւններ այս ծանր կորուստին առթիւ հանգուցեալներու ընտանեկան պարագաներուն:

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

Ա. Միացեալ Նահանգներու ի մասնաւորի Քալիֆոռնիոյ չրջանի մեր ընթերցող բարեկամներէ կը խնդրուի, որ բարեհաճին իրենց բաժնեդինը ղըրկելու Լոս Անճելըսի մեր պատուակալ գործակալ Պր. Գրիգոր Անանիկեանի, որուն հասցէն հետեւեալն է՝

326 N. Alfred, Los Angeles, 48

Պ. Այրէսի, գաւառներու, Մոնթէվիտէոյի եւ Չիլէի մեր ընթերցողներէն կը խնդրենք փութացնել իրենց հին եւ նոր հաշիւները կարգադրելը, դիւրացնելու համար մեր գործը:

«Ներկա՛յ»ն մասնաւոր գանձիչ չունի:

Առաքումները ընել ոչ թէ «Ներկա՛յ»ի անուան, այլ ուղղակի խմբագրի անունին, ինչ ինչ դժուարութիւններ կանխելու համար:

«ՆԵՐԿԱ՛Յ»Ն ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Dr. ALBERTO ANTRANIK EURNEKIAN

(NEUROCIRUJANO)

Especializado en E. Unidos, Inglaterra y Suecia

Atiende en su consultorio de 16 a 20 hs

LUNES, MIERCOLES y VIERNES

JOSE A. PACHECO DE MELO 2483 (esq. Av. Pueyrredón)

TEL. 80 - 5323 PARTICULAR 72 - 0808

DR. NICOLAS HERMES

CIRUGIA GENERAL

LUNES MIERCOLES Y VIERNES DE 16 A 19

GASCON 1337 (PEDIR HORA) TEL. 88 - 6213

DENTISTA

DRA. S. PISAREDITCH DE HORNBAIN

DOCENTA DE LA FACULTAD DE ODONTOLOGIA

(HABLA RUMANO)

ALTA VELOCIDAD – RAYOS X

B. SUR MER 541 2º. PISO H (PEDIR HORA) T E. 88 - 3605

DR. JUAN BALIAN

MÉDICO

ARISTOBULO DEL VALLE 519 TEL. 26 – 4100

La ilustración y fomento de las letras es la llave maestra que abre las puertas de la abundancia y hace felices a los pueblos.

San Martin

En prueba de gratitud y reconocimiento a la Argentina por su hospitalidad brindada dedico esta página de esta prestigiosa revista.

Un Ciudadano Armenio

Correo Argentino - C. C. B y Suc. 3 - Tarifa Reducida, Concesión No. 6670 - Franqueo Pagado - Concesión No. 1819

IMPRENTA ARAX SARMIENTO 2615